

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти Бакалавр

на тему

**«ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-
РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ»**

Виконав: здобувач вищої освіти

4 курсу, групи Тур-32сп

спеціальності 242 Туризм

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми Туризм

Строгуш Роман Любомирович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник к.е.н, в. о. доцента Ірина ДИДІВ

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: Сергій МАРУНЯК

(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
туризму
(назва кафедри)

(підпис)
Оксана КРУПА
(ім'я, та прізвище)

“ ”

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти

Строгуш Р. Л.
(Прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Ефективність використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій»

Керівник роботи к.е.н, в. о. доцента Дидів І. Б.
(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від «30» грудня 2022 р. №452/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи 5 червня 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Івано-Франківській області, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, Інтернет ресурси та інші інформаційні дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. Теоретичні основи використання туристично-рекреаційних комплексів

1.1. Основні поняття, сутність та значення природних рекреаційних ресурсів

1.2. Туристична привабливість рекреаційних комплексів сільських територій та їх класифікація

1.3. Методика дослідження туристично-рекреаційних комплексів

Розділ 2. Аналіз ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів

2.1. Роль ефективного використання рекреаційних ресурсів у розвитку

2.2. Фактори та передумови формування і розвитку туристично-рекреаційних комплексів

2.3. Сан охорони навколишнього середовища

Розділ 3. Перспективи використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні

3.1. Шляхи підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій

3.2. Пропозиції та напрями стимулювання розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці

4.2. Пожежна безпека

4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки

5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, схеми

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				
Охорона праці				

7. Дата видачі завдання

«30» січня 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	30.01.2023	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 08.02.2023	
3.	Написання вступу і I розділу	до 03.03.2023	
4.	Написання II розділу	до 07.04.2023	
5.	Написання III розділу	до 05.05.2023	
6.	Написання IV розділу і висновків	до 26.05.2023	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 05.06.2023	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 08.06.2023	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі	до 16.06.2023	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	27.06.2023	

Здобувач вищої освіти _____ (підпис)

Роман СТРОГУЩ
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____ (підпис)

Ірина ДИДІВ
(ім'я та прізвище)

УДК 338.48-44(1-22)

Кваліфікаційна робота: 85 сторінки текстової частини, 2 рисунки, 4 таблиці, 52 літературних джерел.

Строгуш Р. Л. «Ефективність використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій». Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Львів: ЛНУП, 2023. 85 с.

У роботі розглянуто теоретичні основи використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій, основні поняття, сутність та значення природніх рекреаційних ресурсів, охарактеризовано туристичну привабливість рекреаційних комплексів сільських територій та їх класифікацію. Також у першому розділі кваліфікаційної роботи описано методику дослідження туристично-рекреаційних комплексів.

Надано оцінку та проведено аналіз ефективного використання рекреаційних комплексів для розвитку сільських територій, наведено класифікацію факторів розвитку та передумов формування туристично-рекреаційних комплексів сільських територій.

На основі результатів досліджень наведено шляхи підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні. Охарактеризовано пропозиції та напрями стимулювання розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні основи використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій	
1.1. Основні поняття, сутність та значення природних рекреаційних ресурсів.....	7
1.2. Туристична привабливість рекреаційних комплексів сільських територій та їх класифікація	14
1.3. Методика дослідження туристично-рекреаційних комплексів.....	23
Розділ 2. Аналіз ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні	
2.1. Роль ефективного використання рекреаційних ресурсів у розвитку сільських територій	29
2.2. Фактори та передумови формування і розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій	39
2.3. Сан охорони навколишнього середовища.....	48
Розділ 3. Перспективи використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні	
3.1. Шляхи підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій.	52
3.2. Пропозиції та напрями стимулювання розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій	58
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ	
4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у використанні туристично-рекреаційних комплексі	65
4.2. Пожежна безпека.....	70
4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки.....	73
Висновки.....	78
Список використаних джерел.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі туризм та рекреація стали невід'ємною складовою галузей економіки багатьох країн. Популярність сільського туризму та використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях зростає в останні десятиліття. Це обумовлено зміною уявлень про відпочинок та підвищенням інтересу до природного середовища, спокою та аутентичного досвіду.

Сільські території можуть бути привабливими для відвідувачів з різних причин. Вони пропонують можливості для активного відпочинку, оздоровлення, знайомства з місцевими культурами та традиціями. Також вони можуть сприяти розвитку місцевої економіки, створюючи нові робочі місця та сприяючи розвитку малого підприємництва.

Однак, ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях вимагає ретельного планування та управління. Це пов'язано зі збереженням природних та культурних ресурсів, забезпеченням інфраструктури, розвитком маркетингових стратегій та привабливості для туристів.

Метою цієї кваліфікаційної роботи є дослідження ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях. Вона буде спрямована на вивчення основних факторів, що впливають на успішну експлуатацію та розвиток таких комплексів. Дослідження також буде орієнтоване на виявлення переваг та недоліків використання сільських територій для туризму та рекреації та запропонує рекомендації щодо поліпшення ефективності їх використання.

Аналізуючи наукову літературу, практичний досвід та результати попередніх досліджень, робота спробує з'ясувати, які фактори є ключовими для привабливості сільських територій для туризму та рекреації, як ефективно управляти такими комплексами та яким чином досягти сталого розвитку в цій галузі.

Актуальність дослідження ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій визначається кількома факторами. Сьогодні все більше людей шукають відпочинок та рекреацію в природних середовищах, подалі від міської суєти. Сільські території можуть надати таку можливість, пропонуючи свіжий повітря, красиві пейзажі, екологічно чисті продукти та активний відпочинок на відкритому повітрі.

Сільські території часто мають багату культурну спадщину, яка може бути привабливою для туристів. Використання туристично-рекреаційних комплексів допомагає зберегти та відродити традиції, ремесла, народну культуру та інші аспекти культурного спадщини сільських регіонів.

Об'єкт дослідження – туристично-рекреаційні комплекси сільських територій України.

Предмет – способи та методи використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій

Мета роботи: дослідити основні аспекти використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання**:

- 1) Вивчити теоретичні основи використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій;
- 2) провести аналіз ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні;
- 3) визначити перспективи використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні.

Для розв'язання поставлених завдань нами були використані такі **методи дослідження**: теоретико-критичний аналіз літератури з теми дослідження; зіставлення, узагальнення і синтезування здобутої інформації тощо.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Основні поняття, сутність та значення природних рекреаційних ресурсів

Рекреація відіграє значну роль у стимулюванні економічного розвитку. Термін «відпочинок» з'явився в Сполучених Штатах наприкінці 1890-х років, що збіглося із встановленням стандартизованого робочого дня, введенням другого вихідного дня та літніх канікул.

Рекреація, що походить від польського слова «rekreasja», що означає «відпочинок», і від латинського «recreation», що означає «оздоровлення», передбачає омолодження та відновлення енергії, витраченої під час роботи [12]. Академік Є.І. Чазов визначив рекреацію як всеосяжне поняття, що включає різні форми дозвілля, такі як санаторно-курортне лікування і туризм. А.М. Сазікін вважає відпочинком туризм, екскурсії та дозвілля в звичному середовищі. Таким чином, туризм постає як життєво важлива складова рекреації.

На думку ряду інших вчених, зокрема Т.Д.Крисанової, Л.Ю. Горшкова, Н.В.Пичугіна, Л.А.Тарханова, О.В. Юшакова та Ю.В. Швецова, відпочинок передбачає поповнення енергії, витраченої під час роботи, а також накопичення резервів для подальшого фізичного та інтелектуального розвитку. Н.Ф. Реймерс додає, що відновлення здоров'я і працездатності має відбуватися через відпочинок поза домом, чого можна досягти шляхом участі в організованих або неорганізованих туристичних поїздках або проведення відпусток у спеціалізованих закладах, таких як санаторії чи будинки відпочинку [2]. Основні визначення поняття "рекреаційні ресурси", проаналізовані існуючі точки зору інтерпретації даного поняття з різних джерел представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1. – Визначення поняття "рекреаційні ресурси"

Автор	Сутність поняття
Л.А. Багряна, Н.В. Багряна, В.С.Преображенський	Включають у поняття "рекреаційних ресурсів", крім природних, природно-технічні й соціально-економічні геосистеми й елементи, які можуть бути використані при існуючих технічних і матеріальних можливостях для організації рекреаційного господарства. Щоб віднести об'єкт до рекреаційних ресурсів, необхідно враховувати соціальну необхідність його використання; техніко-економічні можливості.
Н.С. Мироненко І.Т. Твердохлібов	Сукупність природних і культурних об'єктів і явищ, що забезпечують рекреаційну діяльність, що і є фондовою базою існування й функціонування територіальних рекреаційних систем.
І.В. Зорін, В.А. Квартальнов	Дають визначення рекреаційних ресурсів як ресурсів, використовуваних для відновлення живих сил людину й організації рекреаційної діяльності - природні, історичні, соціально-культурні об'єкти, з об'єктами туристичного показу включно, а також інші об'єкти, здатні задовольняти духовні потреби туристів, сприяти їхньому відновленню й розвитку їх фізичних сил.
І. Берегіна	Виділяє сім основних видів рекреаційних ресурсів: кліматичні, бальнеологічні, бальнеогрязьові, фіто- лічебні, пляжні, ландшафтні й пізнавальні
В.І. Пономаренко	До рекреаційних ресурсів ставляться такі компоненти природного середовища як клімат, ландшафт, підземні й поверхневі води, у т.ч. мінеральні й інші, які використовуються для рекреаційних потреб - лікувально-оздоровчих, пізнавальних, спортивних.
В.Ф. Кифяк	Рекреаційні ресурси - унікальні явища природи, печери, водоспади, скелі, заповідники, гори, ріки, моря, лікувальні води, кліматичні й бальнеологічні можливості.
В.І. Преловський	Природні рекреаційні ресурси - 1) це компоненти природного середовища, природні тіла, явища, процеси або окремі елементи рельєфу, які можуть бути використані для цілей рекреації й туризму; 2) природні явища, процеси або окремі елементи ландшафту, які можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності.
Д.В. Ніколаєнко	Визначає рекреаційні ресурси як компоненти природного середовища й феномени соціокультурного характеру, які завдяки певним властивостям, можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності.
Т.Д. Крисанова, Л.І. Горшкова, Н.В. Пичугина, Л.А. Тарханова	Включають природні й антропогенні об'єкти (або частина природних і культурних ресурсів), які при сучасному рівні розвитку виробничих сил можуть бути використані для задоволення потреб суспільства й організації галузі, що спеціалізується на рекреаційному обслуговуванні населення.
А.І. Амоша	У поняття "рекреаційні ресурси" включаються природно-кліматичні умови території (природні рекреаційні ресурси), культурно-історичні визначні пам'ятки, трудові ресурси для організації рекреаційної діяльності, а також рекреаційна інфраструктура

Джерело: [1-5, 8, 12]

Аналіз наведених інтерпретацій за табл. 1.1. свідчить про те, що сучасний стан вивчення питання про "рекреаційні ресурси" у науці характеризується відсутністю стійкого понятійного апарата, що приводить до неоднозначного розуміння його сутності. Так деякі наукові школи відносять до рекреаційних ресурсів тільки природні, інші включають у це поняття інші види ресурсів, послуг і діяльності, процеси, об'єкти. Деякі автори виділяють поняття "природнорекреационні ресурси", інші розглядають "туристичні ресурси" або "туристично-рекреаційні ресурси", що є термінологічною плутаниною, тому що туризм є складовою частиною рекреації [34, с. 85].

Криворучко В.І. вважає що рекреація - це:

- 1) розширене виробництво сил людини: фізичних, інтелектуальних, емоційних;
- 2) поняття, що охоплює всі види відпочинку в тому числі санаторнокурортное лікування, туризм і т.д.;
- 3) місце відпочинку [9].

Як ми бачимо у вітчизняній, в основному радянській літературі, існувала точка зору, що рекреація - це відновлення, оздоровлення й простір, де здійснюються ці види діяльності.

Зовсім по новому В.А. Квартальнов і І.В. Зорин в одній зі своїх останніх робіт бачать дане поняття: Рекреація - це:

- 1) розширене відтворення фізичних, інтелектуальних і емоційних сил людину;
- 2) будь-яка гра, розвага й т.п. , використовувані для відновлення фізичних і розумових сил;
- 3) сегмент, що найбільше швидко розбудовується, індустрії дозвілля, пов'язаний з участю населення в активному відпочинку на відкритому повітрі, що доводиться переважно на вікенд;

4) перебудова організму й людських популяцій, що забезпечує можливість активної діяльності при різних умовах, характері й змінах навколишнього середовища;

5) цивілізований відпочинок, забезпечуваний різними видами профілактики захворювань у стаціонарних умовах, екскурсійно-туристськими заходами, а також у процесі занять фізичними вправами. Згідно з наведеною крапкою зору виділяють три послідовні фази рекреації: "образ" - відображає характер і структуру рекреаційних потреб і формованої ними вибірковості часу, місць і форм відпочинку; "ситуація" - характеризує систему рекреаційних занять; "слід" - визначає ефективність рекреації, включаючи емоційні аспекти - спогаду [34, с. 96].

Рекреаційний ресурс, як і будь-який інший, існує незалежно від того, розвіданий він чи ні. Його статус як ресурсу визначається його здатністю залучати туристів, незалежно від вимірювання чи знання його рекреаційної ємності чи території.

Розвиток закладів, призначених для задоволення потреб людей у відпочинку, як для короткострокового, так і для тривалого перебування, спирається на природні та рекреаційні ресурси. Ці ресурси охоплюють медичні, рекреаційні, культурні, освітні та спортивні можливості. Як правило, такі заклади розташовуються в районах з багатим рекреаційним потенціалом, подалі від постійного місця проживання людей.

Можна виділити різноманітні рекреаційні заклади, зокрема санаторії, будинки відпочинку, курорти, пансіонати, культурно-спортивні центри, туристські готелі, бази, мотелі, кемпінги, будинки мисливців і рибалок, будинки творчості та ін. Поряд з іншими підприємствами сфери послуг ці рекреаційні заклади формують курорти, зони відпочинку, туристичні центри.

Найбільша концентрація рекреаційної діяльності спостерігається в таких регіонах, як Крим, Карпатський регіон, приморські райони Одеської, Миколаївської та Донецької областей.

Природні рекреаційні ресурси охоплюють геосистеми, природні і природно-технічні об'єкти, природні явища, які створюють сприятливі умови для занять рекреаційною діяльністю в певний період часу. На напрямок рекреаційної діяльності впливають економічні та соціальні потреби суспільства та загальна культурна підготовка населення. Це залежить від кількості та характеру доступного вільного часу та вимагає певних просторових атрибутів. Відпочинок став невід'ємною частиною сучасного способу життя. Використовуючи природні об'єкти, культурні комплекси, технічні системи та інші елементи рекреаційного потенціалу, індивід відкриває або створює, а суспільство розвиває на території спеціалізовані рекреаційні системи.

Україна має різноманітні природні рекреаційні ресурси, серед яких кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні особливості, джерела мінеральних вод, лікувальні грязі тощо. Характеристика цих рекреаційних ресурсів дає інформацію про якість природних умов, площу чи обсяг цих якостей, тривалість періоду, в якому ці якості проявляються [29, с. 86].

Загальна площа земель, придатних для рекреаційного використання, в Україні становить 9,4 млн. га, що становить приблизно 15,6% від загальної площі країни. У тому числі 7,1 млн. га рівнинних рекреаційних ландшафтів і 2,3 млн. га гірських територій (1,9 млн. га в Карпатах і 0,4 млн. га в Криму). Близько 7,8 млн. га земель є умовно придатними для рекреації з обмеженим рекреаційним значенням.

На рекреаційні ліси припадає приблизно 10% загальної площі лісів державного лісового фонду. Ліси з фітолікувальними ресурсами обмежені певними параметрами, що дозволяють використовувати їх у рекреаційних цілях, такими як водоохоронні та захисні властивості, лікувальний вплив на організм людини,

сприятливе санітарно-гігієнічне середовище для лікування, відпочинку та туризму. Наявність природних мінеральних вод є одним з основних факторів, що сприяють лікувальній рекреації. Згідно з класифікацією, мінеральні води поділяються на вісім основних груп: мінеральні води без специфічних компонентів, вуглекислі, сірководневі, залістисті та миш'якові, йодобромні, радонові, боровмісні та слабкомінералізовані з високим вмістом органічних речовин. Більшість груп мінеральних вод були виявлені та досліджені в Україні.

Найбільша кількість джерел мінеральних вод зосереджена у західній частині країни, зокрема в Закарпатській області. Також є значна кількість джерел у Луганській, Дніпропетровській, Полтавській та Рівненській областях. Деякі джерела були основою для створення відомих курортів, таких як Хмільник, Трускавець, Східниця, Моршин та Немирів [6].

Україна також має значні запаси лікувальних грязей, переважно у південних та північно-західних областях. На основі грязьових покладів функціонують старі грязьові курорти, такі як Бердянськ, Євпаторія, Куяльник, Саки та Хаджибейський. Торфові грязі широко використовуються на курортах Миргород, Моршин, Немирів та Черче.

Гори є важливими рекреаційними ресурсами, які сприяють розвитку різних видів відпочинку, від спорту і оздоровлення до санаторно-лікувальних процедур. Гірсько-рекреаційні ресурси зосереджені в основному в Карпатах та Кримських горах. Карпати мають вологий і теплий клімат, вертикальну зональність, значну лісистість та сприятливі умови для гірськолижних спусків та лижних полів. У гірських долинах з приємним мікрокліматом розташовані такі кліматичні курорти, як Яремча, Ворохта, Космач і інші. Кримські гори також привабливі для туристичних походів, альпінізму та інших активних видів відпочинку [24, .с 54].

Приморські території Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Донецької областей та Криму є значними рекреаційними ресурсами пляжного типу.

Рекреаційна цінність морського узбережжя визначається сприятливим поєднанням кліматичних, бальнеологічних та ландшафтних чинників. Уздовж узбережжя, яке має близько 1500 км, можна знайти різні типи пляжів. Найбільшу рекреаційну цінність має Південне узбережжя Криму, захищене Кримськими горами.

За рекреаційною метою використовується також місцевість Західного Полісся, зокрема Шацькі озера. Шацьке поозер'я складається з близько 30 озер, які розташовані у межиріччі Західного Бугу і Прип'яті. Найбільші озера цього району: Світязь (27,5 км²), Пулемецьке (16,3 км²), Луки (6,8 км²), Луцимир (4,3 км²). Понад 2/3 озер у цій території входять до складу Шацького природного національного парку, який був створений з метою збереження унікальних природних комплексів, проведення наукових досліджень, раціонального використання рекреаційних ресурсів і підтримання екологічного балансу в регіоні, а також поширення природоохоронних знань [7].

Україна має значний потенціал для розвитку туризму та рекреації. З гірськими регіонами, морським узбережжям, природними заповідниками і історичними пам'ятками, країна пропонує різноманітні можливості для подорожей та відпочинку. Кожен регіон має свої унікальні особливості, які приваблюють туристів з усього світу.

З метою подальшого розвитку туризму в Україні, важливо забезпечити інфраструктуру, яка забезпечуватиме зручний доступ до туристичних об'єктів, а також зберегти та охоронити природні та культурні цінності країни. Необхідно також просувати Україну як туристичний напрямок, привертати інвестиції в туристичну галузь і сприяти розвитку місцевих громад.

Зростання туризму сприятиме створенню нових робочих місць, підвищенню економічного рівня регіонів та збільшенню внутрішнього та зовнішнього туристичного попиту. Водночас, важливо забезпечити екологічно відповідний

підхід до розвитку туризму, щоб зберегти природні ресурси та забезпечити сталість цієї галузі на довгострокову перспективу.

Загалом, розвиток туризму в Україні має великий потенціал і може сприяти як економічному зростанню країни, так і підвищенню якості життя місцевого населення. Забезпечення інфраструктури, підтримка інвестицій та просування туристичного потенціалу України сприятимуть подальшому розвитку цієї галузі і залученню більшої кількості туристів.

1.2. Туристична привабливість рекреаційних комплексів сільських територій та їх класифікація

У наш час сучасними дослідниками виконано більш тисячі досліджень, об'єктом яких є привабливість регіону (території), однак предметом досліджень, як правило, виступає тільки інвестиційна привабливість, а туристична привабливість заляшала поза межами дослідження.

Оскільки нас цікавить маркетинговий зміст поняття, уточнимо, що маркетинг розуміється нами як діяльність по формуванню й задоволенню попиту; результатом маркетингової діяльності є висока задоволеність (дійсна лояльність) клієнта.

Туристична привабливість регіону, за твердженням В. В. Славіна, це "сукупність його об'єктивних і суб'єктивних характеристик, матеріальних і нематеріальних факторів, що впливають на результати туристичної діяльності й визначальних положення регіону для туристів і суб'єктів туристичної діяльності, що включає в себе ресурсноінфраструктурний потенціал туристичної діяльності й соціальноінституціональні ризики її здійснення на даній території" [32,с. 62].

У цілому нам близька позиція автора, що зв'язує привабливість із об'єктивними й суб'єктивними характеристиками, потенціалом і ризиками; однак, у силу обсягу визначення, складно виділити ключові категорії поняття. Крім того, в

аспекті маркетингового змісту суб'єктами оцінки туристичної привабливості в нашій моделі не можуть бути суб'єкти туристичної діяльності.

Визначаючи економічний зміст поняття "туристична привабливість регіону", О. Л. Тетенькіна ставить завдання відмежувати його від туристичної привабливості, туристичного потенціалу й туристичної пропозиції [31, с. 85].

С. П. Кузик вважає, що туристична привабливість - це "наявність такого туристичного потенціалу території, при експлуатації якого забезпечуються оптимальне туристично-рекреаційне навантаження й повне збереження туристичних ресурсів і можливість одержання відповідного соціально-економічного ефекту без порушення екологічної рівноваги навколишнього середовища". Автор вважає суб'єктами оцінки туристичної привабливості інвесторів і керівників території.

Є. О. Ушакова та С. А. Вдовін пропонують цікавий ракурс оцінки туристичної привабливості регіону за ресурсами розвитку туризму. Ці ресурси охоплюють природно-кліматичні, історико-культурні та соціально-економічні об'єкти та умови, необхідні для організації туристичних послуг, створення та просування конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного суттєво сприяти соціально-економічному розвитку регіону чи країни [41, с. . 75].

У індустрії туризму термін «місце призначення» зазвичай використовується для позначення території або місця, наприклад країни, регіону, міста чи парку розваг, які є привабливими для туристів. Можна сказати, що туристична привабливість регіону визначається тим, як туристи сприймають його як напрямок.

З поняттям «туристична привабливість» тісно пов'язане поняття «імідж території», яке передбачає сукупність емоційних і раціональних уявлень, що є результатом порівняння всіх особливостей території, особистого досвіду та чуток. Цей образ впливає на формування специфічного сприйняття території та відображає реальність її розвитку [41, с. 54].

А. П. Панкрухін визначає його як «сукупність цінностей і вражень, які сприяють диференціації регіону у свідомості людей і формуванню позитивного і перспективного ставлення до носія образу», а Т. Д. Коваленко — як «сукупність цінності та враження, які формують диференціацію регіону в людській свідомості та сприяють позитивному та орієнтованому на майбутнє ставленню до території». Отже, туристична привабливість регіону характеризується туристичним потенціалом і туристичними ризиками. Усвідомлюючи теоретичне й практичне значення чіткого трактування зазначених термінів, у справжній статті це завдання вирішувати не будемо.

Розуміючи потенціал як сукупність можливостей, засобів, туристичний потенціал визначимо як сукупність природних, культурних, кадрових туристичних ресурсів, об'єктів туристичної індустрії (засобів розміщень, транспортних засобів, торговельних організацій, системи громадського харчування, розважальних, оздоровчих, спортивних і ділових центрів), рівня гостинності, лояльності місцевого населення й суб'єктів економічної діяльності й рівня безпеки.

Крім того, І. Мунтеле та К. Яту запропонували поняття туристичного потенціалу, розглядаючи його як сукупність природних, соціальних, культурних та історичних ресурсів, які підтримують потенційні туристичні пропозиції даної території [21]. З іншого боку, О. Снейк наголошував на значенні первинних туристичних пропозицій як ключового чинника планування та функціонування різних форм туризму [24]. Наприклад, це актуально, коли йдеться про популярність ділового туризму, який останнім часом набув значного поширення. Вивчаючи категорію туристична привабливість території, багато авторів звертають увагу на те, що необхідно розрізняти поняття туристичний потенціал і туристична привабливість. Барсукова О. Н., Буяльська А. К. під туристичним потенціалом якої-небудь території розуміють сукупність розташованих на даній території природних

і рукотворних об'єктів і явищ, а також умов, можливостей і засобів, необхідних і придатних для формування туристичного продукту [8,].

С. К. Волков пише, що туристична привабливість території може бути визначена, як сукупність візуальних, вербальних і емоційних характеристик, що формують відношення туриста до конкретної території. Вона перебуває в прямій залежності від кількості визначний пам'яток або популярних місць. У своєму дослідженні він посилається на теорію британського соціолога Джона Уррі "погляд туриста", що говорить про те, що туризм припускає поїздку куди-небудь в пошуках вражень, яких людина не одержує вдома або на роботі [28].

На думку Є.В. Фролової та Е.Є.Кабанової, туристичний потенціал виступає передумовою організації туристичної діяльності, а туристична привабливість є результатом відповідних зусиль щодо розвитку та реалізації туристичного потенціалу, а також створення відповідної туристичної інфраструктури. Він охоплює аналіз туристичних ресурсів, інфраструктури, існуючого та потенційного попиту та пропозиції. У той час як туристичний потенціал відноситься до сторони пропозиції, туристична привабливість більше схиляється до сторони попиту ринкових відносин, спрямованої на стимулювання перетворення туристичної пропозиції в попит. Незважаючи на розмежування понять туристичний потенціал і туристична привабливість, очевидний їх нерозривний зв'язок. Надійний та високоякісний туристичний потенціал має вирішальне значення для створення високопривабливої ​​дестинації [31].

Отже, фактори, що характеризують туристичний потенціал, часто збігаються з факторами, пов'язаними з туристичною привабливістю. Привабливість дестинації охоплює низку характеристик, які сприяють припливу туристів, збільшують її популярність і створюють високий попит на її туристичні послуги.

Оцінка туристичної привабливості тісно пов'язана з процесом оцінювання. Його можна вважати оціночним, оскільки він відображає думку різних груп,

зокрема туристів, про країну, регіон, місто. Професіонали, які працюють у туристичній індустрії, можуть дати глибоку оцінку туристичної привабливості міста.

Крім того, точки зору двох додаткових груп населення важливі для оцінки туристичної привабливості: відвідувачів, які вже відвідали місце призначення, і потенційних туристів з інших регіонів або країн, які ще не відвідували. Їхній внесок може пролити світло на рівень оцінки туристичної привабливості, визначити проблеми та запропонувати шляхи її підвищення [18].

Цікаво й думка жителів території, адже вони проживають на ній і знають усі нюанси, пов'язані з її характеристиками. Надзвичайно важлива оцінка туристичної привабливості території для її органів керування. Різні автори пропонують різноманітні методики розрахунків туристичної привабливості за допомогою математичних формул. Крім того, туристична привабливість є результативною категорією. Вона відбиває результат усього попереднього розвитку території, усіх прикладених для цього зусиль її органів керування. Показниками її підвищення є: ріст чисельності приїжджаючих у країну, регіон, місто туристів і тривалості їх перебування на території; збільшення обсягу зроблених платних туристичних послуг, послуг готелів і аналогічних засобів розміщення й ін [10].

Основні складові привабливості дестинації охоплюють різні види ресурсів, включаючи історичні та культурні елементи (такі як історичні пам'ятки, культурна спадщина, традиції та духовність), природні особливості (клімат, водні ресурси, прибережні території, ландшафти, флора, тощо). і тваринний світ), інфраструктура (транспорт, комунальне господарство, торгівля, заклади розміщення та харчування), економічні аспекти (мінеральні ресурси, розвиток промисловості, фінансові ресурси), соціальні чинники (освіта, культурний розвиток, якісна медицина, сприятлива житлова політика).

Ступінь розвитку індустрії туризму на території також є вагомим фактором, що впливає на її привабливість. Це передбачає наявність великої кількості туроператорів, туристичних агентств, готелів, ресторанів, спеціалізованих навчальних закладів, підприємств з виробництва сувенірної продукції, спортивно-розважальних комплексів. Вирішальну роль у реалізації туристичного потенціалу території та залученні туристів відіграють ефективні органи управління туристичною сферою. Послідовна реалізація програм розвитку туризму, створення цікавих турів, активні виставкові та рекламні ініціативи, добре організовані соціальні заходи та PR-кампанії сприяють підвищенню туристичної привабливості дестинації. Туроператори регіону несуть значну відповідальність за створення привабливого туристичного продукту.

Поняття туристичної привабливості тісно пов'язане з такими термінами, як конкурентоспроможність території, інвестиційний потенціал, привабливість, брендинг, імідж та маркетинг території. Маркетинг території в контексті туризму передбачає діяльність, спрямовану на інформування та формування сприятливої громадської думки для залучення туристів. Для різних територіальних одиниць, включаючи країни, регіони, міста та інші регіони, можна визначити різні типи туристичної привабливості. Туристична привабливість вважається ключовим фактором конкурентоспроможності міст. Туристи не тільки приносять економічну вигоду підприємствам міста, але й є цінними транспортерами інформації, сприяючи зовнішньому іміджу та репутації міста. Таким чином, туристична привабливість території характеризується такими аспектами: вона лежить в основі конкурентоспроможності території на туристичному ринку, впливає з реалізації її туристичного потенціалу та попередніх зусиль розвитку, на неї впливають візуальні, вербальні та емоційні фактори, стимулює трансформація туристичної пропозиції в попит і підлягає оцінці різних груп, таких як потенційні та реальні туристи, місцеві жителі, адміністративні представники, професіонали з туризму та

науковці. Основними чинниками туристичної привабливості території є її історико-культурні надбання, природні ресурси, інфраструктура, економічні умови та соціальні елементи.

На сьогоднішній момент існують дві основні тенденції у визначенні поняття туристичного потенціалу. Перша з них пов'язана із включенням у дане поняття нематеріальних факторів. Так, Глеван В. визначає його як "суму можливостей, які природне й соціальне середовище надають у розпорядження туристичної діяльності" [17].

Відповідно до К.М. Халлом, під туристичним потенціалом розуміють "базові умови розвитку", а І. Мунтеле та К. Яцу визначають його як "суму об'єктивних або суб'єктивних умов". Тим самим даний підхід акцентує увагу на нематеріальній природі самого поняття туристичний потенціал, а також на обумовленості й необхідності активізації його ролі. Цей умовно "нематеріалістичний підхід" наголошує на тому факті, що туристичний потенціал носить якийсь попередній характер і передуює визначеності, як "потенційний" або "можливий" і виражає тільки здатність або можливість, що відбувається.

Існує також і матеріалістичний підхід, який розглядає туристичний потенціал як "суму природних і людських ресурсів".

Таке трактування можна зустріти в М. Єленіца. Цей автор також запропонував математичне вираження туристичного потенціалу:

$$TP = Ta + Ai + Ni + Di + Si,$$

де Ta є сумою привабливих туристичних об'єктів (визначний пам'яток), Ai - індексом туристичної привабливості, Ni - індексом якості мережі, Di - індексом дистанції до більших агломераційних центрів і Si - індексом якості сервісу. Ця формула є внутрішньо суперечливою, тому що розглядає туристичний потенціал переважно, як природні або культурні ресурси, протиставляючи їх матеріальним структурам, тобто інфраструктурі [25].

Даний підхід здійснюється на практиці з кінця 1990- х рр., коли в ряді країн Європейського союзу почалися роботи з узагальнення досвіду по територіальному плануванню (spatial planning). При цьому в його основі використовується також математичне вираження стосовно до оцінки туристичного потенціалу, а також розглядаються ресурси, як туристичної сфери, так і загальної інфраструктури. Це також дуже близько до бачення П. Кокеана, який розглядає саме по собі просторове розміщення туристичних об'єктів як цінний економічний ресурс.

На жаль, у наведеному словнику індексів не зовсім виразно визначається саме поняття туристичний потенціал. Слід звернути увагу, що також цілком доречно виключаються послуги, оскільки вони є більшою мірою вираженням "існуючого", а не "можливого". Проте, включається оцінка туристичної інфраструктури: житло, різні інфраструктурні засоби, такі як лижні схили й конгрес-холи, які також більш імовірно є частиною "існуючого" і безпосереднім вираженням пропозиції.

Існує більш розширене визначення туристичної пропозиції, яка може включати природні, культурні або соціо- економічні фактори й потім інфраструктуру й сервіс. Так К.Гулднера, Д.Р.Б Рітчі. розділяють туристичнуприваєливість на чотири головні компоненти: природні ресурси, антропогенне середовище, діяльність сектору туристичної індустрії, а також культурні ресурси [13].

Зображуючи відносини усередині стійкої туристичної системи Б. Бурс і С. Коттрелл відокремлюють, щоправда, природні й культурні ресурси від визначний пам'яток, транспортної й сервісної пропозиції. Тому на порядок денний слід поставити питання, чи є туристична ресурсна база якоюсь сукупністю можливостей більшою мірою , чому пропозицією в економічному змісті цього поняття. Відповідь перебуває в К.М. Хала й С.Д. Пейджа, які зауважують факт, що традиційно існує "тенденція застосування концепцій і моделей з економічної географії" до вивчення туристичної пропозиції й "менш стурбованість розподілом

рекреаційних і туристичних ресурсів, які формують сутність дій і спектр можливостей для вільного времяпрепровождения". В іншому із середини 1990-х рр., відзначають автори, спостерігається поява "більш складної культурної географії дозвілля" більш цікавого в плані включення ресурсів у число пояснювальних елементів туристичної пропозиції та попиту. Із цього погляду туристичний потенціал припускає з більшою ймовірністю, що природний або людський фактор зізнається суб'єктивною оцінкою суспільства", як ресурс для задоволення людських бажань і потреб" [24].

Таким чином, туристичний потенціал є якісним, нематеріальним заходом певних суб'єктивних можливостей і умов, у той час як туристичний пропозиція може включати рівною мірою й існуючі й можливі компоненти, що залежать від дослідницького підходу або територіального оцінного проекту. Туристична пропозиція єдина, не пояснює розвиток туризму амплітудою попиту. Тому С. Формік визначає взаємодію між попитом та пропозицією як туристичну привабливість, яка "залежить від відносин між доступністю існуючих привабливих об'єктів і сприйнятою важливістю таких об'єктів". На відміну від потенціалу, що є частиною пропозиції, туристична привабливість має на увазі підхід, заснований на залежності між можливими й існуючими елементами й туристичним попитом. Інакше кажучи, туристична привабливість на відміну від потенціалу це функція взаємодії пропозиції та попиту. Привабливість насправді дозволяє оцінити вплив територіальних внутрішніх сил (поставки пропозиції) на зовнішні сили (попит), і навпаки, оскільки є послідовний зворотний зв'язок. Представляється, що туристичною привабливістю в якості вимірювального приладу системи туризму, можливо краще виразити відносини між "можливим" і "існуючим", так само як і між "існуючим" і "споживаним".

Значне місце у вивченні даної проблематики має так зване просторове планування території. Існують численні визначення самого поняття просторове

планування. Одним з найбільш ранніх є визначення, дане Європейською хартією регіонального (просторового) планування, часто називаною Хартією Торремолінос, прийнятою 1983 р. Європейською конференцією міністрів відповідальних за регіональне планування: Регіональне (просторове) планування визначає географічне вираження економічної, соціальної, культурної й екологічної політики суспільства.

1.3. Методика дослідження туристично-рекреаційних комплексів

Методика вивчення туристичних ресурсів є складним і недостатньо дослідженим процесом. Його складність пояснюється декількома факторами, такими як відсутність чітко визначених методик, недостатній рівень інформації про якість і кількість рекреаційних ресурсів, неявність ефекту використання цих ресурсів, а також суб'єктивність досліджень і т.д.

Дослідження природних туристичних ресурсів також потребує своєї методики. Для туристичної і рекреаційної індустрії найважливішими є кліматотерапевтичні, водні, бальнеологічні і ландшафтні складові, які раціонально об'єднуються в першорядні ресурси. Ця група ресурсів має прямий вплив на розвиток рекреаційних і туристичних процесів. До другорядних природних туристичних ресурсів, які опосередковано впливають на рекреаційну і туристичну діяльність, відносяться орографічні, лісові і флорофауністичні складові. Варто зазначити, що ресурси другорядного порядку можуть мати значення і відігравати провідну роль у формуванні туристичних комплексів і поширенні окремих видів відпочинку і туризму, таких як альпінізм, скелелазіння, збирання грибів чи лікарських трав, сафарі і фотосафарі тощо [24].

Клімат, погода, їх комфортність і вплив на самопочуття людини мають вирішальне значення і часто обмежують розвиток багатьох видів рекреаційних систем, туристичних комплексів і масового туризму. Наприклад, помірний,

тропічний і субтропічний клімат сприяють розвитку різних видів рекреаційно-туристичної діяльності. З іншого боку, арктичні та антарктичні райони через свою суворість, а також екваторіальний клімат з високими температурами і вологістю є непридатними для масового туризму. Однак, вони надають можливість для розвитку екологічного, наукового або екстремального туризму, які характеризуються невеликою інтенсивністю та вибірковістю. Кліматичні особливості ставлять перед туристичною індустрією світу одну з найважливіших проблем - проблему нерівномірного навантаження на готельні заклади і сезонності робочих місць. "Мертвий сезон" (зимовий або дощовий період) змушує деякі інфраструктурні заклади тимчасово припинити роботу, а інші значно знижувати вартість послуг. Виграшними є країни або їх регіони з комфортними кліматичними умовами, де сезонні коливання метеорологічних характеристик мінімальні і можливо обслуговування туристів протягом усього року.

Оцінка кліматичних і погодних туристичних ресурсів проводиться з урахуванням погодно-кліматичного комплексу, до якого входять такі основні показники, як загальна радіація, атмосферний тиск, середня температура повітря (місячна і річна), вологість повітря, середня кількість опадів у різні сезони, напрямок та сила вітру, добові зміни барометричного тиску та температури, геомагнітна активність.

Все це погодно-кліматичне різноманіття розділяється на кілька класів комфортності, які визначають розвиток масового туризму і його інтенсивність: комфортний, сезонно комфортний, субкомфортний і дискомфортний. Варто зазначити, що комфортність погодно-кліматичних характеристик є відносним поняттям, оскільки воно залежить від індивідуальних особливостей людського організму та умов, у яких він виріс. Основні туристичні потоки формуються в Європі та Північній Америці, тому комфортність погодно-кліматичних умов зазвичай оцінюється з орієнтацією на цю групу туристів.

Комфортні та сезонно комфортні погодно-кліматичні умови створюють зони приємних тепловідчуттів, де люди не переохолоджуються або не перегріваються. В цих зонах є сприятливі умови для рекреаційно-туристичної діяльності, особливо пляжного відпочинку. Людям з Європи та Північної Америки зручно відпочивати при таких погодних умовах: літня температура повітря від $+20$ до $+26^{\circ}\text{C}$, зимова температура від -1 до -5°C ; температура води близько $+20^{\circ}\text{C}$; вологість повітря 60-85%; ясна, сонячна, безвітряна погода протягом усього року зі швидкістю вітру 0,1-0,2 м/с. При таких параметрах людина відчуває мінімальну напругу в терморегуляції тіла, що створює найкращі умови для відпочинку [19].

Субкомфортний погодно-кліматичний комплекс надає задовільні передумови для традиційного літнього та зимового відпочинку, але вимагає певного напруження в терморегуляції тіла через незначне перегрівання або переохолодження. Це пов'язано зі сприятливими погоднокліматичними характеристиками, такими як слабка циклонічна активність, коливання температури протягом доби до $5-6^{\circ}\text{C}$, швидкість вітру від 4 до 6 м/с, температура повітря понад $+27^{\circ}\text{C}$ у літній період і нижче -10°C або з переходом через 0°C у зимовий період, підвищена вологість повітря тощо. Більшість регіонів з помірним і тропічним кліматом, особливо внутрішньоконтинентальні райони, мають субкомфортні умови.

Дискомфортний погодно-кліматичний комплекс створює негативні теплові відчуття, що можуть призводити до метеотропних реакцій та метеопатій. Це спричинене несприятливими погоднокліматичними умовами, такими як дуже спекотна та волога погода, морози, сильний вітер (більше 9 м/с), часті опади, тумани, грози, хуртовини та інші небезпечні метеорологічні явища, різка зміна погоди протягом доби тощо.

Термін "комфортність" використовується окремо для літнього та зимового відпочинку. Для літнього відпочинку найсприятливіші умови мають бути протягом

щонайменше 100 днів на рік з середньодобовою температурою понад $+15^{\circ}\text{C}$, а для зимового відпочинку температура повинна бути нижче 0°C з наявністю снігового покриву товщиною від 10 до 30-40 см протягом не менше 110 днів.

Ландшафтні ресурси мають подвійний вплив на розвиток туризму. З одного боку, ландшафт є середовищем, де відбуваються рекреаційно-туристичні процеси, а з іншого боку, він є об'єктом для споглядання і стає туристичною атракцією. Ландшафт навколо впливає на рівень сприятливості для відпочинку та естетичні відчуття людей. Країни та регіони, що мають різноманітність ландшафтів і комбінацію пляжних, гірських, лісових, приозерних місцевостей на обмежених територіях, мають перевагу для розвитку туризму [21].

Гідрографічні об'єкти в поєднанні з комфортними погодними умовами стали ключовим фактором розвитку рекреаційно-туристичних процесів. Океани, моря, озера, річки та водосховища стали основними маршрутами для багатьох туристичних систем. Морські та океанічні узбережжя з м'яким кліматом і пляжами стали основою глобальних рекреаційно-туристичних мегапроектів, таких як "узбережжя теплих морів", які зосереджують до 80% світових туристичних потоків. Зростаючий попит на рекреаційно-туристичні послуги в Європі та Америці привів до розширення використання менш комфортних узбереж прохолодних морів, що в значній мірі задовольняють потреби місцевого населення і допомагають розподілити навантаження від південних регіонів протягом літнього сезону. Одним з яскравих прикладів такого розвитку є узбережжя Балтійського і Північного морів [6].

Основні критерії, які визначають цінність водних об'єктів для рекреації, включають їх чистоту, розміри, глибину та доступність. Найбільше значення для рекреації мають теплі водні об'єкти з температурою води понад $+17^{\circ}\text{C}$ протягом 2-4 місяців. Розмір водойми визначає широкий спектр можливостей для рекреаційного використання, таких як плавання, веслування, гребля, стрибки з трампліна, водні види спорту, моторні та вітрильні види спорту.

Оцінка пляжу є також важливим фактором при оцінці водних об'єктів. Характер пляжу оцінюється за такими категоріями: піщаний (4), дрібно-гравійний (3), валунний (2), глинистий (1), мулистий (0) [5].

Бальнеологічні ресурси включають природні лікувальні компоненти, які використовуються для немедикаментозного лікування на курортах та в позакурортних умовах. Сюди входять мінеральні води, грязі (пелоїди) та озокерит. Вивчення бальнеологічних ресурсів та лікувальних грязей базується на медико-біологічних і технологічних підходах. При оцінці бальнеологічних ресурсів враховуються як кількісні показники (обсяг води на площу, кількість джерел на площу, рівень мінералізації, температура, концентрація водневих іонів, вміст органічних речовин тощо), так і якісні показники (хімічний склад, придатність для лікування різних захворювань, запах, смак тощо). Існує класифікація та типізація бальнеологічних ресурсів, наприклад, мінеральні води поділяються за рівнем мінералізації на прісні (до 2 г/л), низькомінералізовані (2-5 г/л), середньомінералізовані (5-15 г/л), високомінералізовані (15-35 г/л) та розсоли (понад 35 г/л, деякі джерела мають понад 50 г/л). Столові води мають мінералізацію до 1 г/л, лікувально-столові - від 1 до 10 г/л. Для медичних цілей рекомендується споживати лікувальні води з мінералізацією понад 10 г/л. Мінеральні води з температурою понад 37°C вважаються термальними [32].

Крім того, природні мінеральні води класифікуються за хімічним складом на такі основні групи: хлоридні, вуглекислі, сульфідні (сірководневі), радонові, азотні, миш'яковисті, залізисті, бромні, йодні, йодобромні, кремністі, фтористі та без специфічних компонентів.

Пелоїди можна розділити на декілька типів, в залежності від їх характеристик. Органічні пелоїди включають торфові (органогенні болотні відкладення з високим вмістом органічних речовин, більше 50%) та сапропелеві (намули переважно прісних водойм з високим вмістом органічних речовин, більше 50%).

Завершуючи думку, хотілося б сказати, що рекреаційні ресурси є цінним природним добром, яке може сприяти розвитку туризму, відпочинку та оздоровленню людей. Вивчення і збереження цих ресурсів має велике значення для сталого розвитку і збереження природного середовища. Також важливо враховувати соціальні, культурні та економічні аспекти використання рекреаційних ресурсів, щоб забезпечити максимальну користь для суспільства, зберігаючи при цьому екологічну рівновагу [29].

Розуміння різноманітності та потенціалу рекреаційних ресурсів допомагає залучати більше людей до активного відпочинку в природі, сприяє здоровому способу життя та формуванню екологічної свідомості. Збереження природних рекреаційних ресурсів і створення умов для їх доступності та безпечного використання є важливим завданням як для влади, так і для громадськості.

Все це сприяє розвитку сталого туризму, який має бути зорієнтованим на збереження природи та культурного спадку, забезпечуючи збалансовану взаємодію між туристами, місцевими жителями та природним середовищем. Правильне управління рекреаційними ресурсами допоможе зберегти їх для майбутніх поколінь і забезпечити рівновагу між природоохоронною та туристичною діяльністю.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

2.1. Роль ефективного використання рекреаційних ресурсів у розвитку сільських територій

Ефективність використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні має великий потенціал і може мати значний вплив на розвиток сільських громад та туристичну індустрію в країні загалом. В Україні є багато привабливих природних та культурних ресурсів, які можна використовувати для розвитку туризму в сільських районах.

Одним із ключових аспектів ефективного використання туристично-рекреаційних комплексів є розвиток інфраструктури. Це охоплює створення комфортних готелів, гостьових будинків, кемпінгів, а також розвиток дорожньої і транспортної мережі, доступності засобів комунікації та інших необхідних послуг. Забезпечення зручностей для туристів є важливим кроком у привабливості сільських територій для відвідування.

Крім того, розвиток туризму на сільських територіях вимагає підтримки місцевих громад та мешканців. Залучення місцевого населення до туристичної діяльності може мати позитивний вплив на економіку та створення нових робочих місць. Крім того, важливо зберігати і показувати унікальні культурні традиції, ремесла та гастрономію сільських районів, що створює унікальний туристичний продукт і привертає більше відвідувачів [18].

Ще одним аспектом ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях є просування та маркетингова діяльність. Важливо вивчати туристичний попит та потреби відвідувачів, розвивати маркетингові стратегії, включаючи використання соціальних медіа, інтернету та інших інструментів для просування сільського туризму. Партнерство з

туристичними агентствами, туристичними операторами та іншими зацікавленими сторонами також може допомогти привернути більше туристів на сільські території.

Необхідно також звернути увагу на сталість розвитку туризму на сільських територіях. Це означає збереження природних ресурсів, здоров'я екосистем та культурного спадку. Важливо розвивати туризм у згоді з принципами екологічного та соціокультурного збалансування, забезпечувати екологічно чистий туристичний продукт та враховувати інтереси місцевого населення. Аналіз ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні можна провести, використовуючи певні показники (Табл.2.1.)

Таблиця 2.1. Аналіз ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій

Показник	Оцінка
Зростання туристичного потоку	Висока
Економічні вигоди для місцевих жителів	Середня
Залучення інвестицій	Висока
Розвиток інфраструктури	Середня
Збереження природних та культурних цінностей	Висока
Участь місцевих громад у прийнятті рішень	Середня
Маркетингова діяльність	Середня
Сталість розвитку туризму	Висока

Джерело: [8, 16]

Враховуючи всі ці фактори, ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні може сприяти економічному розвитку, підвищенню якості життя місцевого населення та збереженню природних та культурних цінностей. Це відкриває нові можливості для туристичної галузі та створює унікальні туристичні пропозиції, що привертають як внутрішніх, так і зарубіжних відвідувачів [32].

В загальному, ефективність використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні можна оцінити як помірну до високої. Зростання туристичного потоку в сільські райони позитивно впливає на економіку та створення нових робочих місць. Також спостерігається залучення інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури.

Проте, щоб підвищити ефективність, необхідно зосередитись на розвитку інфраструктури, збереженні природних та культурних цінностей, активному залученні місцевих громад до прийняття рішень та поліпшенні маркетингової діяльності. Також важливо забезпечити сталість розвитку туризму, збалансовуючи економічні, соціокультурні та екологічні аспекти [29].

Цей аналіз показує потенціал та перспективи розвитку туризму на сільських територіях в Україні, але також вказує на необхідність подальших зусиль для досягнення максимальної ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів у цих районах.

Наведу конкретні приклади, що підтверджують ефективність використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні:

1. Карпати: Гірські села, такі як Яремче, Ворохта та Микуличин, зуміли ефективно використати свої природні ресурси, такі як гірські ландшафти, водоспади та гірські річки, для розвитку туризму. Тут можна знайти різноманітні туристично-рекреаційні комплекси, готелі, кемпінги та санаторії, які привертають як внутрішніх, так і зарубіжних відвідувачів.

2. Київська область: Село Межигір'я в Києві стало популярним туристичним напрямком завдяки відкриттю комплексу "Межигір'я" - музею президентських резиденцій. Це стало не лише історичною пам'яткою, але й туристичною атракцією, яка привертає туристів з усього світу.

3. Полісся: Село Голосків, розташоване на березі річки Стир, відоме своїми туристичними комплексами, де можна відпочити на природі, зайнятися активними видами спорту та насолодитися екологічно чистим середовищем.

4. Одеська область: Село Велика Александровка стало популярним туристичним напрямком завдяки створенню агроекологічного комплексу, де відвідувачі можуть насолоджуватися сільськими краєвидами, спробувати національну кухню та долучитися до сільськогосподарських робіт.

Ці приклади свідчать про те, що використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні може бути ефективним і приносити позитивні економічні, соціокультурні та екологічні наслідки.

Надалі, розвиток туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні може мати додаткові переваги. Наприклад, це може сприяти зменшенню економічної нерівності між міськими та сільськими районами, стимулювати зростання підприємництва і розвиток малих та середніх підприємств у сільських громадах. Також, залучення туристів до сільських районів може збільшити попит на місцеві товари і послуги, що сприятиме розвитку сільськогосподарського сектора та ремесел [34].

Підтримка туристичного розвитку на сільських територіях також може збільшити інтерес до збереження природи та культурної спадщини. Місцеві жителі та громади можуть стати більш свідомими щодо значення своєї природи, традицій та історії, що сприятиме їх збереженню та передачі наступним поколінням. Крім того, розвиток екотуризму на сільських територіях може сприяти збереженню

природних резерватів, лісів та водних ресурсів, що є важливими для екологічної рівноваги та біорізноманіття.

Окрім економічних та екологічних переваг, туризм на сільських територіях може сприяти і соціальному розвитку. Він може створювати нові можливості для зайнятості місцевого населення, особливо молоді, яка раніше шукала роботу у міських центрах. Туризм також може сприяти зміцненню соціального капіталу та підтримці місцевих спільнот, оскільки сприяє спілкуванню, обміну культурними цінностями та розумінню між людьми різних регіонів.

В цілому, розвиток туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні має значний потенціал для приведення користі для економіки, природи, культури та суспільства. Однак, для досягнення максимальної ефективності необхідно активна підтримка держави, врахування інтересів місцевих громад, створення необхідної інфраструктури та розвиток маркетингових стратегій. Тільки таким чином можна забезпечити стале та прибуткове використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні.

Поглиблюючи розгляд ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні, варто звернути увагу на кілька ключових аспектів.

1. Економічний аспект: Розвиток туризму в сільській місцевості може мати значний економічний вплив. Залучення туристів сприяє збільшенню обсягу бізнесу та створенню нових робочих місць. Місцеві підприємства, такі як готелі, ресторани, сувенірні магазини, сільськогосподарські ферми та ремісничі майстерні, можуть отримувати дохід від туристичного потоку. Це сприяє розвитку малих і середніх підприємств, зменшенню безробіття та зростанню економічного благополуччя в сільських громадах.

2. Соціокультурний аспект: Туризм на сільських територіях дає можливість зберегти і підтримати традиції, культурну спадщину та місцеві

цінності. Він дозволяє відвідувачам побачити та дізнатися більше про місцевий спосіб життя, ремесла, народну культуру, фольклор та історію. Взаємодія між туристами та місцевим населенням сприяє обміну досвідом та стимулює культурний розвиток обох сторін. Крім того, туризм може підтримувати місцеву ідентичність та гордість за своє рідне село або регіон.

3. Екологічний аспект: Туризм на сільських територіях може бути заснований на принципах сталого розвитку та екологічної відповідальності. Він сприяє збереженню природних ресурсів, екосистем та біорізноманіття. Розумне використання природних об'єктів, таких як ліси, озера, річки та гірські масиви, допомагає зберегти їх для майбутніх поколінь. Крім того, туризм може стимулювати інтерес до екологічної освіти та свідомого споживання серед відвідувачів та місцевого населення.

Для досягнення максимальної ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні, необхідно враховувати специфіку кожного регіону, його потенціал та особливості. Розвиток іміджу села як привабливого туристичного напрямку, покращення доступності транспортної інфраструктури, розробка маркетингових стратегій та привертання інвестицій є важливими чинниками успішного розвитку туризму на сільських територіях.

Враховуючи потенціал сільських територій та важливість рівноваги між економічними, соціокультурними та екологічними аспектами, ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів може стати вагомим фактором розвитку сільського господарства, збереження культурної спадщини та поліпшення якості життя місцевих громад в Україні [39].

Додатковими факторами, які варто враховувати при аналізі ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні, є:

Регіональний розвиток: Розвиток туризму в сільських районах може сприяти розподілу туристичного потоку і зменшенню навантаження на перевантажені туристичні центри у міських районах. Це сприятиме більш рівномірному розвитку регіонів, збільшенню інвестицій та підтримці місцевих економік.

Вплив на імідж країни: Розвиток туризму на сільських територіях може позитивно впливати на імідж країни в цілому. Україна відома своєю багат шаровою культурою, прекрасною природою та гостинністю. Розвиток туризму на сільських територіях дасть можливість туристам побачити і відчувати ці унікальні риси країни, що збагатить їхнє туристичне досвід та сприятиме позитивному враженню про Україну.

Сприяння розбудові інфраструктури: Розвиток туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях вимагає розбудови необхідної інфраструктури, такої як дороги, готелі, ресторани, розваги та інші зручності. Це стимулює інвестиції в регіон та сприяє розвитку сільського будівництва і послуг.

Сталість та екологічна збалансованість: Одним з ключових аспектів ефективного використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях є забезпечення сталості та екологічної збалансованості. Необхідно зберігати природу та екологічну цілісність сільських територій, враховувати принципи сталого розвитку та забезпечувати екологічну свідомість серед туристів та місцевого населення.

Розвиток туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні має великий потенціал для стимулювання економіки, збереження культурної спадщини, привертання туристів та поліпшення якості життя місцевих громад. Однак, для досягнення максимальної ефективності, необхідно забезпечити належну підтримку з боку держави, співпрацю з місцевими громадами та залучення інвестицій для розвитку необхідної інфраструктури [25].

Основні проблеми ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні включають:

Недостатня розвиненість інфраструктури: Багато сільських територій мають обмежену доступність і недостатньо розвинену інфраструктуру для залучення туристів. Відсутність зручних транспортних зв'язків, недостатня кількість готелів, ресторанів та інших необхідних сервісів ускладнюють розвиток туризму на сільських територіях.

Недостатнє фінансування та інвестиції: Брак фінансової підтримки та недостатні інвестиції є серйозною проблемою для розвитку туризму на сільських територіях. Без достатнього фінансування важко здійснити необхідні інфраструктурні вдосконалення, рекламу та маркетингові заходи для привертання туристів.

Недостатнє управління та маркетинг: На сільських територіях часто відсутня система ефективного управління туристичними ресурсами. Відсутність маркетингової стратегії, погане позиціонування та реклама призводять до недостатнього привертання туристів та зниження ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів.

Відсутність кваліфікованих кадрів: Недостатнє кількісне та якісне навчання та підготовка персоналу у сфері туризму є проблемою на сільських територіях. Відсутність кваліфікованих кадрів обмежує можливості надання якісних послуг туристам та зменшує конкурентоспроможність сільських туристичних комплексів.

Відсутність інтегрованого підходу: Часто на сільських територіях відсутня координація між різними зацікавленими сторонами, такими як місцеві громади, бізнес-сектор, органи влади та громадські організації. Інтегрований підхід, спільні стратегії та співпраця можуть значно покращити ефективність використання туристично-рекреаційних комплексів .

Ці проблеми потребують комплексного підходу і спільних зусиль з боку держави, місцевих органів влади, громад та приватного сектору для стимулювання розвитку туризму на сільських територіях та підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів.

Додатковими аспектами, які варто враховувати при аналізі проблем ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні, є:

Відсутність різнообразного туристичного продукту: Часто сільські території пропонують обмежений спектр туристичних послуг та відсутність різнообразних пропозицій для різних категорій туристів. Необхідно створити і розвивати різноманітні види туризму, які включатимуть культурний, екологічний, сільськогосподарський та активний відпочинок.

Відсутність усвідомлення цінності природних та культурних ресурсів: Часто сільські туристичні комплекси не визнають унікальність своїх природних та культурних ресурсів, які можуть стати привабливою особливістю для туристів. Важливо підкреслити цінність і унікальність кожного сільського регіону, його природи, традицій, історії та місцевого населення [42].

Недостатня маркетингова стратегія та просування: Часто сільські туристичні комплекси не мають належної маркетингової стратегії та ефективного просування на ринку. Необхідно активно працювати над позиціонуванням та брендуванням сільських територій як привабливих туристичних місць, проводити рекламні кампанії, брати участь у туристичних виставках та заходах.

Відсутність співпраці та кооперації: Багато сільських туристичних комплексів діють в ізоляції, не використовуючи потенціал співпраці та кооперації з іншими гравцями в галузі туризму. Важливо створити партнерські мережі, спільні проекти та об'єднання, які зможуть сприяти взаємодії, обміну досвідом та розвитку туризму на сільських територіях.

Негативний вплив необережного туризму: Розповсюдження туризму на сільських територіях може призвести до негативного впливу на природу, культуру та місцеве населення, якщо не будуть вжиті заходи для його контролю та регулювання. Необхідно розробляти екологічно сталий туризм, сприяти культурному обміну та взаємодії з місцевим населенням.

Для досягнення більшої ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні, важливо враховувати ці проблеми і здійснювати заходи з їх вирішення. Посилення співпраці між різними зацікавленими сторонами, підтримка з боку держави, розвиток інфраструктури та підвищення кваліфікації персоналу можуть сприяти покращенню ефективності туристично-рекреаційних комплексів та розвитку туризму на сільських територіях.

У підсумку, ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні потребує рішучих заходів і системного підходу. Виявлені проблеми, такі як недостатня інфраструктура, низька конкурентоспроможність, відсутність фінансової підтримки, потребують уваги та розв'язання. Розвиток інфраструктури, залучення інвестицій, покращення якості послуг та маркетингова стратегія, підтримка співпраці та партнерства - це ключові фактори успіху [31 ,с. 65].

Крім того, необхідно зберігати та просувати унікальні природні та культурні ресурси сільських територій, забезпечувати екологічно сталий розвиток і збалансовану взаємодію з місцевим населенням. Залучення туристів до сільського господарства, розвиток агротуризму та екопоселень можуть стати додатковими способами залучення туристів і підвищення ефективності сільського туризму.

Загальною метою є створення сталого та привабливого туристичного середовища на сільських територіях, яке сприятиме економічному розвитку, збереженню культурної спадщини та задоволенню потреб туристів. Це вимагає спільних зусиль усіх зацікавлених сторін - держави, місцевих органів влади, громад,

підприємців та місцевого населення. Тільки через спільну працю та співпрацю можна досягти успіху і забезпечити стабільний розвиток туризму на сільських територіях в Україні.

У підсумку, ефективність використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні є актуальною та перспективною задачею. Незважаючи на потенціал сільського туризму, існують деякі проблеми, які треба вирішувати для досягнення максимальної ефективності.

Серед цих проблем варто виділити недостатню інфраструктуру, обмежені ресурси та фінансову підтримку, низьку конкурентоспроможність, відсутність маркетингової стратегії та кооперації, а також потенційний негативний вплив на природу та культуру. Щоб розв'язати ці проблеми, необхідно активно працювати над розвитком інфраструктури, привертанням інвестицій, розробкою маркетингових стратегій та підтримкою співпраці між різними сторонами.

Досягнення ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях в Україні передбачає збереження та просування унікальних природних та культурних ресурсів, розвиток екологічно сталого туризму, сприяння взаємодії з місцевим населенням та залучення туристів до сільського господарства.

Крім того, важливо розробити цілеспрямовану стратегію, сприяти партнерству та обміну досвідом, а також залучати державу, місцеву владу, громади та підприємців до спільної роботи. Тільки через системний та координований підхід можна досягти сталого розвитку туризму на сільських територіях та забезпечити його позитивний вплив на економіку, культуру та природне середовище.

2.2. Фактори та передумови формування і розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій

Економічний вплив рекреаційної діяльності безпосередньо впливає як на регіональну, так і на національну економіку через споживання рекреаційних послуг.

Крім того, відпочинок має опосередкований вплив, стимулюючи попит у різних секторах економіки, таких як транспорт, зв'язок, готельний бізнес, роздрібна торгівля, харчова промисловість, фінанси та страхування. Цей позитивний вплив на економіку призводить до покращення економічної ситуації в регіоні та країні в цілому, створюючи додаткові можливості постійної та сезонної роботи. Крім того, регіон і країна отримують вигоду від збільшення припливу капіталу, включаючи інвестиції від вітчизняних та іноземних інвесторів, які виявляють підвищений інтерес до розвитку інфраструктури регіону.

У сучасному контексті попит на рекреаційні послуги набуває більш помітного соціального виміру. Він розглядається не тільки як засіб відновлення біоенергетичного потенціалу індивіда та підвищення його загальної життєздатності, а й як спосіб виконання різноманітних функцій, пов'язаних з роботою та соціальною діяльністю [22].

Для визначення рекреаційних потреб населення необхідно проаналізувати сукупність факторів, які сприяють її формуванню та розвитку. Можна виділити такі фактори:

Фактори, пов'язані з продуктивними силами:

1.1. Загальноекономічні фактори: загальний рівень розвитку національної економіки, обсяг виробництва і структура продукції та послуг, що забезпечують комплексні рекреаційні потреби населення.

1.2. Демографічні фактори: стан здоров'я, фізіологічні особливості, віковий і статевий розподіл, сімейний стан, рівень урбанізації, співвідношення міського і сільського населення. Ці фактори дають загальне уявлення про рекреаційні потреби.

Фактори, що впливають на трудові відносини:

2.1. Фактори на стадії виробництва, включаючи розподіл населення за галузями та секторами зайнятості, професійний склад робочої сили, умови праці, тривалість і час щорічної відпустки.

2.2. Фактори на стадії споживання, які включають показники, що відображають рівень задоволення різноманітних потреб населення (за винятком потреби у відпочинку).

Фактори впливу на соціальні відносини. Ці фактори охоплюють такі показники, як культурний рівень і диференціація населення, культурна діяльність, соціальний склад населення, організація реклами та інформації, а також соціально-психологічні фактори, такі як культурні та ділові зв'язки, спілкування з туристами, тенденції моди, і національні традиції.

Фактори формування платоспроможного попиту. Ця група факторів характеризується такими показниками, як розподіл національного доходу, державні витрати, рівні та диспропорції доходів, ціни на тури та рекреаційні послуги, транспортні витрати, витрати на відрядження. Ці фактори суттєво впливають на ринок рекреаційних послуг на початку 2000-х років [26].

Враховуючи, що ефективність туристично-рекреаційної сфери суттєво залежить від регіональних особливостей, доцільно розглядати ці фактори в межах конкретного регіону, де здійснюється рекреаційна діяльність. Хоча рекреаційна сфера в регіоні не є самодостатньою системою і взаємопов'язана з національною рекреаційною сферою, вона все ж може зазнавати впливу зовнішніх факторів, характерних для регіону.

Узагальнюючи ці підходи, можна класифікувати фактори впливу на розвиток рекреаційної сфери за їх змістом, динамікою, спрямованістю впливу, характером впливу та як чинники всередині ринку рекреаційних послуг. Тепер розглянемо класифікацію факторів, що впливають на розвиток рекреаційної сфери регіону (табл. 2.2).

Фактори, що впливають на розвиток туристично-рекреаційної сфери сільських територій, можна розділити на економічні, соціальні, екологічні та

політико-правові. Дана класифікація дозволяє розглянути ці фактори виходячи з їх сутності та внутрішнього впливу на функціонування рекреаційної сфери регіону.

Вирішальну роль у розвитку рекреаційної сфери відіграють економічні фактори, які визначають ефективне використання рекреаційних ресурсів сільських територій. Це передбачає створення рекреаційних послуг як життєво важливого фактора для покращення добробуту населення.

Таблиця 2.2. Класифікація факторів розвитку туристично-рекреаційної сфери на сільських територіях

Класифікаційна ознака	Фактори
За змістом	Економічні, соціальні, екологічні, політико-правові
За динамікою розвитку	статичні (ресурсні, географічні, кліматичні, історико-культурні), динамічні
За напрямом впливу	зовнішні (прямого та опосередкованого впливу), внутрішньо-територіальні
За характером впливу на розвиток рекреаційної сфери	активізації (екстенсивні та інтенсивні), стримуючі (гальмування)
Фактори ринку рекреаційних послуг	попиту пропозиції

Джерело: [18, 26]

На розвиток рекреаційної сфери регіону впливає стан її матеріально-технічної інфраструктури. Це, насамперед, наявність засобів розміщення, закладів громадського харчування, роздрібною торгівлі, окремих виробничих галузей, які безпосередньо забезпечують рекреаційні потреби. Крім того, розвитку рекреаційної сфери сприяє розвиток і вдосконалення транспортних систем (залізниць, автомобільних доріг, повітря), розширення та якості мережі доріг, рівень обслуговування клієнтів [13].

Очевидно, що такі заходи, як розвиток інфраструктури, будівництво автомобільних доріг, створення високоякісних санаторіїв, пансіонатів і баз відпочинку, розширення музеїв і заповідників потребують значних капіталовкладень та ефективного використання ресурсів. Проте недостатнє забезпечення рекреаційних підприємств основними коштами, матеріалами, паливно-енергетичними ресурсами призвело до порівняно низьких вихідних показників матеріально-технічної інфраструктури рекреаційної сфери. Це обмеження суттєво стримує розвиток рекреаційної сфери порівняно з іншими галузями.

На розвиток рекреаційної сфери регіону впливають різноманітні соціальні чинники, що стосуються умов праці та побуту місцевого населення. Ці соціальні фактори включають:

- рівень доходів населення;
- демографічний склад за віком і статтю;
- співвідношення міського та сільського населення;
- склад сім'ї; моделі міграції;
- професійно-кваліфікаційний склад населення;
- рівень зайнятості в регіоні.

Залучення туристично-рекреаційних ресурсів сільських територій у процес рекреаційної діяльності може мати різні форми. Їх можна сприймати візуально, як-от пейзажі та екскурсійні місця, або їх можна опосередковано чи безпосередньо використовувати під час відпочинку.

Для забезпечення сталого використання рекреаційно-туристичного потенціалу (РТП) сільських територій необхідно встановити ліміти споживання рекреаційних ресурсів як за кількістю, так і за якістю. Цей захід має вирішальне значення для запобігання незворотним змінам навколишнього середовища, уникнення аномалій та прогнозування їх виникнення.

Здатність природно-рекреаційного потенціалу до самовідновлення та підтримки сталого стану залежить від механізмів раціонального природокористування та ряду інших чинників, присутніх у внутрішньому та зовнішньому середовищах (Табл. 2.3.). Ці фактори не тільки обґрунтовують довгострокові стратегії раціонального використання рекреаційних ресурсів регіону, але й є основою для оцінки цих ресурсів.

Природними передумовами формування природно-рекреаційного комплексу на сільських територіях виступають різні типи природно-територіальних комплексів, їх компоненти та специфічні властивості, у тому числі своєрідність, екзотичність, унікальність чи типовість, а також розміри, форма та географічне положення. потенціал.

Таблиця 2.3. – Фактори, що забезпечують функціонування туристично-рекреаційного потенціалу на сільських територіях

Внутрішні фактори функціонування ТРК		
Саморегуляція рекреаційної екосистеми	ТРК володіє значними можливостями саморегулювання, самоочищення за рахунок процесу кругообігу речовин.	
Стійкість екосистеми ТРК	Можливість продовження процесу споживання рекреаційних ресурсів, використання їх якостей забезпечує стабільність задоволення потреб.	
Різноманітність використання ТРК	Властивості та якості складових ТРК визначають різноманіття видів рекреаційної діяльності.	
Оптимальність реалізації ТРК	На всіх рівнях використання ТРК повинні зберігатися об'єктивні пропорції між масштабами, темпами використання ТРК та темпами зберігання для послідуєчого використання.	
Дія закону цілісності	На кожному з етапів використання ТРК існують резерви, зумовлені вже відомими властивостями окремих елементів ТРК.	
Фактори зовнішнього середовища		
Законодавча основа використання ТРК	Організаційно-економічна основа використання ТРК.	Техніко-технологічна основа використання ТРК.

Джерело: [19, 26]

На туристично-рекреаційні комплекси сільських територій впливають різні зовнішні фактори, головним чином демографічні, соціальні, фінансові та економічні умови. Ці фактори можна розділити на кілька основних груп: політичні, економічні, соціально-демографічні та науково-технічні фактори (як показано на малюнку 2.1). Вони відіграють вирішальну роль у формуванні розвитку індустрії туризму на сільських територіях, і важливо враховувати, що вони охоплюють як позитивні, так і негативні впливи.

Політичні чинники: стабільне політичне середовище в країні є фундаментальною вимогою для функціонування індустрії туризму на сільських територіях. Крім того, тип міжнародних відносин, встановлених країною, її торговий баланс з іншими країнами та загальна міжнародна ситуація на глобальному чи регіональному рівні є важливими визначальними факторами для розвитку туризму.

Рис. 2.1. Зовнішні фактори розвитку туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях

Фінансові та економічні умови є важливими зовнішніми факторами. Поліпшення чи погіршення економічної та фінансової ситуації безпосередньо впливає на особисті доходи селян. Підвищення рівня доходів дозволяє людям витратити більше на подорожі, дозвілля та відпочинок. Розвитку туризму в міжнародному масштабі сприяє активна зовнішньоекономічна діяльність країни, а також процеси глобалізації та інтеграції, що відбуваються у світовій економіці.

Соціально-демографічні фактори відіграють важливу роль у стимулюванні зростання туризму на сільських територіях. До цих факторів відноситься підвищення рівня освіти, культури, естетичних потреб населення. Естетичні потреби — це бажання людей досліджувати повсякденне життя, історію, культуру та умови життя в різних країнах.

Науково-технічний прогрес дозволяє виявити нові можливості, зокрема у розвитку природно-рекреаційного потенціалу (НПТ) на сільських територіях. Цей розвиток відкриває можливості для нових пропозицій послуг, їх маркетингу та покращення обслуговування клієнтів. Досягнення науки і техніки спонукають до технологічних змін, покращують матеріально-технічну інфраструктуру та модернізують транспортні системи.

Внутрішні фактори охоплюють різні елементи, зокрема:

Процеси попиту, пропозиції та розподілу: вони передбачають трансформацію попиту на туристичний продукт у постійний попит, зростання індивідуального туризму, підвищення ролі сегментації ринку (що призводить до нових внутрішньорегіональних туристичних сегментів), розширення відстаней подорожей, та урізноманітнення форм відпустки [16].

Координація діяльності в туристичному секторі: це включає зростаючу важливість координації у відповідь на тенденції монополізації. Горизонтальна інтеграція, така як партнерство між великими фірмами та малим або середнім

бізнесом, вертикальна інтеграція через створення стратегічних туристичних альянсів і глобалізація туристичного бізнесу – усе це частина цього процесу.

ЗМІ та зв'язки з громадськістю: зростаючий вплив засобів масової інформації та зв'язків з громадськістю у просуванні, рекламі та продажу туристичних продуктів є важливим внутрішнім фактором.

Фахівці в галузі туризму: зростаюча роль професіоналів у сфері туризму проявляється через розширення робочої сили, розвиток професійно-кваліфікованої структури та інші пов'язані аспекти.

Представники індустрії туризму: Спостерігається зростання акторів у туристичному бізнесі, що створює умови для роботи на ринку як великих операторів, так і невеликих компаній/агенцій, які пропонують різноманітні туристичні послуги.

Взаємодія між внутрішніми та зовнішніми факторами формує ринкову ситуацію та створює сприятливе для бізнесу середовище. Ці фактори впливають на попит на туризм, включаючи його обсяг, структуру та ритмічність. Отже, національна індустрія туризму вживає заходів для розробки туристичного продукту, який відповідає поточній ситуації.

Для оцінки впливу туристично-рекреаційного комплексу (ТРК) на розвиток території використовуються економічні показники, серед яких інвестиції в основний капітал та середньомісячна заробітна плата працюючих.

Важливе значення у створенні та розвитку туристично-рекреаційних комплексів на має рівень привабливості території для інвесторів. Таким чином, інвестиційна активність у межах конкретних комплексів є найважливішим показником для оцінки розвитку ТРК та позитивного соціально-економічного прогресу регіону. Крім того, величина інвестицій в основний капітал є основним показником оцінки ефективності інвестиційних процесів. Таку оцінку можна проводити як для ТРК в цілому, так і для окремих її компонентів.

2.3. Сан охорони навколишнього середовища

Ефективність туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях можна оцінювати з різних позицій, включаючи економічні, соціальні та екологічні аспекти. Ось деякі фактори, що сприяють ефективності таких комплексів:

Рівень використання: Ефективність туристично-рекреаційного комплексу можна виміряти його коефіцієнтом використання, який відноситься до відсотка доступних об'єктів і місць розміщення, які зайняті відвідувачами. Вищі показники використання загалом вказують на кращу ефективність, оскільки це означає, що комплекс приваблює достатню кількість відвідувачів і приносить дохід.

Економічний ефект: Економічні вигоди від туристично-рекреаційних комплексів відіграють вирішальну роль у їх ефективності. Ці комплекси можуть стимулювати місцеву економіку, створюючи робочі місця, генеруючи податкові надходження та сприяючи місцевому бізнесу. Ефективність можна оцінити шляхом аналізу прямих і непрямих економічних впливів, таких як підвищення рівня зайнятості та зростання бізнесу.

Практики сталого розвитку: ключовим аспектом ефективності комплексів сільського туризму та відпочинку є їх відданість практикам сталого розвитку. Це передбачає мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище, наприклад, зменшення споживання енергії та води, ефективне управління відходами та збереження природних ресурсів. Використовуючи стійкі заходи, комплекси можуть підвищити свою ефективність і довгострокову життєздатність, мінімізуючи свій екологічний слід.

Залучення громад: Ефективні комплекси активно співпрацюють з місцевими громадами, створюючи взаємовигідні стосунки. Вони співпрацюють з місцевими жителями, підприємствами та владою, щоб забезпечити справедливий розподіл вигод від туризму, сприяючи розвитку громади та покращенню якості життя. Таке

залучення сприяє позитивному соціальному впливу та підвищує загальну ефективність комплексів.

Диверсифікація пропозицій: Успішний туристично-рекреаційний комплекс пропонує широкий спектр заходів та зручностей, задовольняючи інтереси та вподобання різних відвідувачів. Забезпечуючи різноманітні варіанти, такі як пригодницькі види спорту, культурний досвід, екологічний туризм та агротуризм, комплекс може залучити ширшу клієнтську базу та підвищити свою загальну ефективність.

Інфраструктура та доступність: Ефективні комплекси в сільській місцевості мають добре розвинену інфраструктуру, включаючи транспортні мережі, заклади розміщення та рекреаційні зручності. Доступне розташування, ефективне транспортне сполучення та відповідна інфраструктура сприяють задоволенню відвідувачів та приваблюють більше туристів, тим самим підвищуючи ефективність комплексу [16].

Маркетинг і просування: Ефективні маркетингові стратегії та зусилля з просування мають вирішальне значення для успіху та ефективності туристично-рекреаційних комплексів. Добре продумана маркетингова кампанія, спрямована на потрібну аудиторію та підкреслює унікальні особливості та визначні пам'ятки комплексу, може значно збільшити кількість відвідувачів і підвищити загальну ефективність.

Туристично-рекреаційні комплекси на сільських територіях відіграють значну роль у розвитку сталого туризму, збереженні природних ресурсів та сприянні розвитку місцевої економіки. Ці комплекси розроблені, щоб надати відвідувачам унікальний досвід у природних і культурних умовах, мінімізуючи негативний вплив на навколишнє середовище. Ось деякі ключові аспекти, пов'язані з охороною навколишнього середовища туристично-рекреаційних комплексів у сільській місцевості:

Збереження природних ресурсів: сільські території часто можуть похвалитися різноманітними екосистемами, включаючи ліси, річки, гори та місця проживання

диких тварин. Охорона навколишнього середовища в туристично-рекреаційних комплексах передбачає збереження цих природних ресурсів шляхом відповідального ставлення до них. Це може включати такі заходи, як обмеження вирубки лісів, захист чутливих середовищ існування, сприяння сталому управлінню водними ресурсами та впровадження програм зменшення відходів і переробки.

Збереження біорізноманіття: багато сільських територій відомі своїм багатим біорізноманіттям та унікальними екосистемами. Туристично-рекреаційні комплекси можуть сприяти збереженню біорізноманіття, впроваджуючи заходи щодо захисту видів, що знаходяться під загрозою зникнення, популяризуючи практики збереження дикої природи та навчаючи відвідувачів важливості збереження біорізноманіття. Це може передбачати створення природних заповідників, розвиток природних стежок і пропонування екскурсій з кваліфікованими натуралістами.

Раціональне землекористування: Туристичні та рекреаційні комплекси повинні віддавати перевагу практикам сталого землекористування, щоб мінімізувати свій екологічний слід. Це може передбачати обмеження розширення побудованої інфраструктури та підтримання балансу між розвитком і збереженням природних ландшафтів. Це також може включати застосування методів будівництва з низьким рівнем впливу, включення зелених насаджень у межах комплексу та сприяння сталим методам сільського господарства на прилеглих територіях [22].

Енергоефективність і відновлювані джерела енергії: щоб зменшити свій вплив на навколишнє середовище, сільські комплекси можуть віддати пріоритет заходам з енергоефективності, таким як використання енергозберігаючого освітлення, побутової техніки та систем опалення, вентиляції та кондиціонування. Крім того, вони можуть досліджувати відновлювані джерела енергії, такі як сонячна або вітрова енергія, щоб задовольнити свої потреби в енергії. Впровадження систем

енергоменеджменту та заохочення гостей до впровадження екологічних практик також може сприяти захисту навколишнього середовища.

Утилізація та переробка відходів: належне поводження з відходами має вирішальне значення для захисту навколишнього середовища. Туристично-рекреаційні комплекси мають створити ефективні системи поводження з відходами, включаючи програми переробки, компостування та відповідальні методи утилізації. Зменшуючи утворення відходів, сприяючи переробці та навчаючи відвідувачів відповідальному поводженню з відходами, ці комплекси можуть значно мінімізувати свій екологічний слід.

Екологічна освіта та інтерпретація: щоб сприяти екологічній обізнаності відвідувачів, сільські комплекси можуть надавати освітні програми та інтерпретаційні матеріали. Це може включати прогулянки на природі з гідом, інформаційні вивіски та інтерактивні виставки, які підкреслюють важливість місцевого середовища, біорізноманіття та стійкі практики. Пропагуючи екологічну освіту, комплекси можуть заохочувати відвідувачів стати опікунами навколишнього середовища та підтримувати зусилля щодо збереження.

Співпраця з місцевими громадами: Охорону навколишнього середовища в сільських туристично-рекреаційних комплексах можна посилити через співпрацю з місцевими громадами. Залучаючи місцевих жителів до процесів планування та прийняття рішень, комплекси можуть гарантувати, що їх розвиток узгоджується з цінностями громади та стійкими практиками.

Загалом охорона навколишнього середовища туристично-рекреаційних комплексів у сільській місцевості передбачає цілісний підхід, який поєднує стійкі практики, збереження біорізноманіття, енергоефективність, управління відходами, екологічну освіту та залучення громади. Дотримуючись цих принципів, ці комплекси можуть забезпечити відвідувачам приємні враження, зберігаючи природну та культурну спадщину сільських ландшафтів, у яких вони розташовані.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій в Україні

Більшість сільських населених пунктів мають обмежені перспективи соціально-економічного зростання та мають ознаки депресивності через віддаленість від адміністративних і промислових центрів, специфічні кліматичні умови та географічні особливості. Проте сільські території володіють унікальними туристично-рекреаційними ресурсами, а також багатою екосистемою, що свідчить про їхній потенціал для розвитку туризму та рекреації. Зараз цей потенціал використовується недостатньо. Тому необхідно визначити заходи, спрямовані на використання туристично-рекреаційного потенціалу цих територій для забезпечення їх стабільного соціально-економічного розвитку, активізації ділової активності та підприємницької ініціативи, зміцнення туристичної інфраструктури та комунікацій, розширення можливостей зайнятості, формування надходжень до місцевих бюджетів. , покращення якості життя населення.

Потенціалу розвитку туризму та рекреації як пріоритетного напрямку економічної та інвестиційної діяльності в сільській місцевості сприяють декілька об'єктивних факторів, які розглянемо далі [20].

Наявність природно-ресурсної бази. На сільських територіях, особливо у Західних районах України розташовано понад 800 джерел і свердловин лікувальних мінеральних вод, багато з яких унікальні. Цих резервів достатньо для оздоровлення понад 7 млн осіб щорічно. Також розвідані значні запаси лікувальних грязей і озокериту. У поєднанні зі сприятливими кліматичними умовами ці ресурси створюють природну основу для розвитку санаторно-курортної діяльності. Протягом року регіон може залучати до 8 млн. відпочиваючих і туристів, не

завдаючи шкоди природному середовищу. Крім того, він може прийняти близько 12 мільйонів екскурсантів і туристів вихідного дня.

Природні умови для диверсифікації туристичних послуг і розвитку різноманітних видів туризму на сільських територіях: сільські території, особливо Карпатський регіон має великий потенціал для різних видів туризму завдяки своєму складному рельєфу. Це гірський туризм, спортивно-кваліфікаційний туризм, сільський зелений туризм, екотуризм, рафтинг, сплав по річці, спелеотуризм, альпінізм, велосипедний туризм тощо. Карпати не мають собі рівних в гірських лижах, відповідають найвищим світовим стандартам. Зокрема, ВК «Буковель» (Івано-Франківська обл.), НСБ «Тисовець» (с. Сколе Львівської обл.), ГЛСК «Красія» (Закарпатська обл.) приймають змагання всеукраїнського та європейського рівня, сприяючи активній розвиток зимових видів спорту в Карпатському регіоні. Це призвело до реалізації Національного проекту «Олімпійська надія – 2022» [23].

Вигідне географічне положення західних областей України, розташованих у центрі Європи, та їх транспортна доступність є сприятливими факторами для залучення як вітчизняних, так і іноземних туристів, а це відповідно сприятиме додатковому надходженні коштів до об'єднаних територіальних громад та розвитку сільських територій.

Сільські території Західної України мають значний рекреаційний потенціал, що створює можливості для розширення різноманітних рекреаційних послуг як для українських, так і для іноземних споживачів. В Україні вже сформовано чотири великі туристичні регіони: Кримський, Чорноморський, Азовський та Карпатський. Враховуючи переваженість перших трьох регіонів та зростання попиту на туристично-рекреаційні послуги, Карпатський регіон має потенціал для стрімкого збільшення пропозиції оздоровчих та рекреаційних послуг без додаткового навантаження на природне середовище. На відміну від інших туристичних регіонів

України, Карпатський регіон з унікальним рельєфом і багатою екосистемою може задовольнити попит на цілорічний відпочинок і оздоровлення без істотної сезонності.

Сільські території Західної України багаті на пам'ятки історії, культури та архітектури. Карпатський регіон виділяється як одна з найбільш культурно значущих територій України, де зберігаються духовна культура, етнічні звичаї, традиційні ремесла (наприклад, постіль, лозоплетіння, різьба по дереву, ткацтво, соломоплетіння, традиційне вівчарство, автентична кухня). , що сприяє його привабливості як туристичного напрямку.

Соціально-економічні характеристики розвитку сільських територій включають достатню робочу силу для сфери туристично-рекреаційних послуг. У цих гірських регіонах проживає близько 1,3 млн осіб, що становить близько 20% населення західних областей України. Життя та ведення сільського господарства в горах викликають особливі виклики та важкі умови. Актуальною проблемою на цих територіях залишається працевлаштування.

У програмах і стратегіях розвитку зазвичай відсутні конкретні напрямки, механізми та інструменти стимулювання розвитку туризму та рекреаційної діяльності на сільських територіях. Крім того, внутрішні джерела фінансування цих ініціатив чітко не визначені, що свідчить про системний недолік [28].

Ще однією перешкодою є недостатня забезпеченість професійними кадрами сфери туризму та рекреації. Для вирішення цього необхідно готувати молодих ініціативних спеціалістів із знаннями зеленого туризму, культурного туризму, організаційно-фінансового менеджменту туристично-рекреаційної сфери. Наразі в Україні бракує спеціалізованих навчальних програм із цих напрямків. Створення навчально-консультаційних центрів у районних центрах чи великих містах західних областей у співпраці з органами місцевого самоврядування було б корисним для навчання та підвищення кваліфікації фахівців сфери туризму. Ці центри також

могли б задовольнити потреби в навчанні власників сільської нерухомості, які займаються зеленим туризмом, агротуризмом і ремісничим туризмом.

Недостатня економічна підтримка, зокрема податкові пільги та фінансова допомога, гальмує розвиток туризму та залучення інвестицій у туристичну галузь на сільських територіях. Проте мешканці гірських регіонів користуються гарантіями соціального захисту, передбаченими законодавством України. Ці гарантії передбачають доплати у розмірі 20% пенсіонерам і 25% бюджетникам, які проживають у гірській місцевості. Крім того, сільськогосподарська продукція продається державі дорожче, а жителі сільських територій платять за електроенергію за тими ж тарифами, що й жителі сільської місцевості.

Для досягнення збалансованого розвитку сільських територій доцільно реалізувати ефективну державну політику, яка передбачає встановлення спеціальних правових та економічних режимів та надання податкових пільг. Ці заходи створять сприятливі умови для залучення інвестицій, сприяння розвитку підприємництва та підвищення рівня зайнятості. Оскільки туристично-рекреаційна діяльність має довший термін окупності, необхідно розробити спеціальне законодавство та регіональні програми для сприяння масштабним інфраструктурним проектам та ініціативам у сфері туризму та рекреації. Також важливо запровадити спеціальний режим оподаткування для бізнесу, враховуючи різні форми державно-приватного партнерства [36].

Недостатня інформаційна та маркетингова підтримка створює ще одну проблему для просування туристичних та інвестиційних можливостей у сільській та гірській місцевості західних територій України. Ефективна інформаційно-маркетингова підтримка повинна включати добре налагоджені туристично-інформаційні центри, комплексну презентацію туристично-рекреаційних можливостей, участь у національних і міжнародних туристичних та інвестиційних заходах. Крім того, висвітлення туристичного потенціалу гірських регіонів

Карпатського регіону за допомогою календарів туристичних та культурних подій може посилити зусилля з просування.

Для подолання цих перешкод та створення сприятливого інституційного та організаційного середовища для максимального використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій Західної України необхідно розробити та реалізувати такі заходи:

– розпочати роботу з розробки та реалізації регіональних та місцевих програм сприяння інвестиційній діяльності в сільській місцевості. Ці програми покликані замінити державне бюджетне фінансування проектів економічного розвитку, в тому числі в туристично-рекреаційній сфері. Цього можна досягти шляхом створення інвестиційних фондів, кластерів та інших інвестиційних інфраструктурних ініціатив, а також залучення іноземних інвесторів;

– кошти, отримані українськими трудовими мігрантами, є суттєвим джерелом інвестиційного прибутку для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій. Тому рекомендовано реалізувати комплексну державну політику, спрямовану на залучення, гарантування та стимулювання інвестування коштів трудових мігрантів у національну економіку, зокрема туристично-рекреаційну сферу сільських гірських районів Західної України. У новій редакції Закону України «Про статус гірських населених пунктів України» мають бути включені положення про податкові пільги, фінансово-кредитну підтримку та інші економічні заходи, спрямовані на сприяння розвитку туризму та рекреації у сільській місцевості;

– вживати активних заходів для просування та підвищення обізнаності про потенціал індустрії туризму та рекреації в сільських територіях, залучаючи зацікавлені сторони з туристичного бізнесу, сектору гостинності, санаторіїв, курортів та культурних закладів на регіональному, національному та міжнародному рівні, проводити різні виставки та заходи.

– розпочати роботу з розширення масштабів та використання механізмів державно-приватного партнерства, в тому числі концесійних, для реалізації проектів, спрямованих на модернізацію туристичної та транспортної інфраструктури сільських територій, розвиток природних ресурсів, збереження та реставрацію пам'яток культури;

– запровадити нові спеціалізовані навчальні програми для формування резерву висококваліфікованих фахівців у сфері туризму, зосередившись на таких сферах, як рекреація, «зелений» туризм, культурний туризм, характерний для сільських територій;

– стимулювати регіональні та місцеві органи влади до здійснення системних інформаційно-комунікаційних заходів щодо поширення позитивних прикладів європейського та вітчизняного досвіду створення садіб «зеленого» туризму, туристичних кластерів, розвитку природних ресурсів (у тому числі лікувальних) серед місцевого населення, туристичних підприємств, підприємства гостинності, потенційні інвестори та інші зацікавлені сторони.

Для підвищення ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій вкрай важливо сформувану державну та регіональну політику розвитку туризму та рекреації на сільських територіях. Ця політика має охоплювати наступні компоненти: довгострокове стратегічне планування розвитку туризму та рекреації, ефективну рекламу та розповсюдження інформації всередині країни та за кордоном, покращення підтримки робочої сили для індустрії туризму, економічні стимули для розвитку туризму та рекреації, оптимізовану фінансову підтримку для загальної та туристичної інфраструктури, створення привабливого інвестиційного клімату для туристично-рекреаційних проектів, а також впровадження механізмів державно-приватного партнерства в інфраструктурних та туристичних ініціативах.

3.2. Пропозиції та напрями стимулювання розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій

Розвиток туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій як прибуткового сектора економіки країни є важливим чинником її соціально-культурного піднесення, збереження самобутності та національної ідентичності у процесі інтеграції у європейські та світові глобалізаційні процеси. Основні шляхи підвищення рекреаційно-туристичного потенціалу сільських територій мають бути спрямовані на поліпшення рівня соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Активізувати діяльність з популяризації можливостей і переваг туристично-рекреаційного комплексу сільських територій шляхом ширшої участі у регіональних, національних та міжнародних виставках, салонах, ярмарках, форумах представників туристичного бізнесу, готельно-ресторанного господарства, санаторно-курортних закладів, закладів культури та мистецтва, що сприятиме збільшенню потоку внутрішніх та іноземних туристів, залученню інвестиційних ресурсів для реалізації нових проектів у сфері туризму і рекреації.

Розвиток туристично-рекреаційних комплексів сільських територій з поступово зростає, що позитивно впливає на соціально-економічну ситуацію в Карпатському регіоні та в цілій країні. В регіоні є численні санаторії, пансіонати та оздоровчі заклади, які використовують мінеральні джерела. Карпатський регіон також має цінні природні, історико-культурні ресурси, позиціонуючи себе як один із провідних регіонів України за цим показником.

Проте існують помітні проблеми, які перешкоджають ефективному функціонуванню туристично-рекреаційного комплексу (ТРК) сільських територій. Це занедбаність визначних пам'яток історії та архітектури, обмежений доступ до таких об'єктів, нерозвиненість інформаційної та транспортної інфраструктури. Відсутність чітко визначеної регіональної автентичності та туристичного бренду ще більше обмежує комерційне зростання сільських територій. Серед інших

перешкод – нестача кваліфікованої робочої сили, старіння населення, недостатні інвестиції, недостатнє територіальне планування та відсутність міжнародних транспортних коридорів.

Крім того, гальмують розвиток туристично-рекреаційних комплексів застарілі нормативно-правові акти, нормативно-правове та організаційне забезпечення, яке не відповідає сучасним тенденціям розвитку туризму, слабка взаємодія між органами місцевого самоврядування, неефективні інвестиційні механізми будівництва та реконструкції об'єктів туризму, недостатня державна підтримка суб'єктів туристичної діяльності, відсутність наукових рекомендацій щодо сталого використання та розвитку курортних зон, поганий стан туристичних маршрутів, неефективне використання потенціалу сільського туризму як фактора зниження безробіття, незавершеність процесів сертифікації та категоризації послуг туристично-рекреаційних систем, відсутність ефективної маркетингової стратегії просування вітчизняних туристичних продуктів, низька конкурентоспроможність вітчизняного турпродукту за ціною та якістю та інше.

Ускладнює ситуацію відсутність вичерпної статистики щодо використання туристично-рекреаційних можливостей сільських територій, а також відсутність обліку внутрішніх туристичних потоків та інформації про свята, фестивалі, виставки, які могли б зацікавити туристів. Це створює ризик неправильного визначення пріоритетів у розвитку туристично-рекреаційних комплексів. Фінансові обмеження також є постійною проблемою для підприємств туризму та рекреації, особливо в сільській місцевості, обмежуючи мобілізацію потенціалу регіону та сільських територій [23].

Для вирішення проблем розвитку туристично-рекреаційних комплексів рекомендується створити систему, яка усуває інституційні прогалини в туризмі та рекреації на сільських територіях. Цю систему можна розробити з мінімальними витратами шляхом залучення представників усіх відповідних стейкхолдерів галузі,

формування координаційного органу регіональної туристично-рекреаційної діяльності та створення комплексної регіональної політики розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій. Першочергову увагу необхідно приділити наступним перспективним напрямом стимулювання розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій (Рис. 3.1).

Рис. 3.1. Напрями стимулювання розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій

Джерело: складено автором за результатами досліджень

У кожній сфері можна виділити конкретні заходи, які потребують коригування з урахуванням соціально-економічної ситуації в регіоні та існуючої законодавчої бази. Збереження природного потенціалу потребує розроблення та затвердження переліку територій для створення природних об'єктів, таких як заповідний фонд та забезпечення сталого використання природних рекреаційних ресурсів та туристичних ресурсів сільських територій.

Створення сприятливих умов для розвитку перспективних форм туризму на сільських територіях включає виявлення та категоризацію сільських садиб, які приймають туристів, визначення якості туристичних послуг. Це також передбачає проведення навчальних семінарів у населених пунктах, які мають потенціал для розвитку зеленого туризму та популяризацію активних форм туризму, таких як водний, піший, велосипедний, верхова їзда та ін. Крім того, важливим кроком є створення мережі дитячих туристичних таборів на базі сільських шкіл, облаштування нових і реконструкція існуючих зон відпочинку в сільських населених пунктах.

Активізація використання лікувальних ресурсів сільських територій областей спрямована на дослідження можливостей використання родовищ мінеральних вод і грязей у лікувальних цілях. Це передбачає збільшення геологорозвідувальних робіт і створення потужної галузі на сільських територіях реабілітації пацієнтів за європейськими моделями [21].

Розширення пропозиції місцевого туристичного продукту потребує впровадження нових туристичних маршрутів та тематичних екскурсійних програм. Необхідне також удосконалення існуючих туристичних продуктів та посилення механізмів контролю за дотриманням стандартів туристично-екскурсійних, санаторно-курортних та готельних послуг, які можуть надаватися на сільських територіях. Важливою є подальша сертифікація підприємств туристично-рекреаційної галузі.

Важливим аспектом ефективного функціонування туристично-рекреаційних комплексів сільських територій є залучення інвестицій. Це передбачає підготовку інвестиційних пропозицій відповідно до стратегічних планів розвитку сільських територій населених пунктів та використання наявних туристично-рекреаційних ресурсів. Впровадження механізму гнучкого податкового стимулювання, наприклад, податкових пільг для інвесторів, гарантує розвиток санаторно-курортної та туристично-готельної галузі. Наприклад, це може включати звільнення від оподаткування частини прибутку, отриманого туристично-рекреаційними підприємствами, який буде реінвестовано в покращення їх об'єктів та технічної інфраструктури для відповідності міжнародним стандартам.

Методична підтримка та підвищення кваліфікації працівників сфери туристично-рекреаційних комплексів в області охоплює декілька заходів. Розробка маркетингової стратегії для позиціонування сільських територій як провідного туристичного центру України, видання методичних посібників і рекомендацій для фахівців туристично-рекреаційної сфери, організація професійних і рейтингових конкурсів у галузі, проведення тренінгів для туристичних операторів і місцевого населення – все це важливі компоненти вдосконалення професійних стандартів і досвіду.

Розробка та затвердження комплексних планів населених пунктів територій з перспективним туристично-рекреаційним потенціалом потребує створення та затвердження генеральних планів населених пунктів курортного відношення сільських територій. Це, зокрема, розробка стратегічного плану розвитку нових державних курортів. Сприятливий напрямок розвитку туристично-рекреаційних комплексів сільських територій передбачає визначення та створення бренду потенційно привабливих туристичних об'єктів сільських територій з розвитком їх індивідуальних туристичних брендів. Це сприятиме становленню розвитку сільських територій значного туристичного значення. Водночас удосконалення

системи інформаційного забезпечення туристично-рекреаційної сфери має вирішальне значення, чого можна досягти шляхом:

- виготовлення багатомовних рекламно-інформаційних стендів на туристичних об'єктах по сільських територіях;
- створення тематичних відеороликів, що демонструють туристично-рекреаційний потенціал сільських територій;
- використання зовнішньої реклами для просування регіонального туристичного продукту;
- видання англomовного туристично-інформаційного путівник та інших рекламних матеріалів;
- створення туристичного інтернет-порталу спеціально для певних регіонів, сіл, областей;
- серед інших заходів – розширення зовнішньої реклами регіонального туристичного продукту.

Система інформаційного забезпечення тісно пов'язана з різними аспектами розвитку туристично-рекреаційних комплексів, такими як проведення рекламних кампаній з просування регіонального туристичного продукту на ринку туристичних послуг та представлення можливостей ТРК регіону на внутрішніх та міжнародних туристичних заходах. Це виготовлення та розповсюдження якісних рекламних матеріалів, участь у регіональних, всеукраїнських та міжнародних зустрічах, семінарах, конференціях, форумах, фестивалях, ярмарках, конкурсах та інших заходах, пов'язаних з розвитком туризму, курортно-рекреаційної та ін. готельного господарства. Важливими елементами також є удосконалення ринку екскурсійних послуг та організація фольклорних та культурних виставок та заходів на сільських територіях.

Створення та безперервне функціонування туристично-рекреаційних комплексів сільських територій зумовлює необхідність модернізації наявних

об'єктів, розвитку інфраструктури та створення нових туристично-рекреаційних закладів, що відповідають міжнародним стандартам. Серед ключових ініціатив – впровадження системи туристично-інформаційних знаків у межах дорожньої мережі, забезпечення належного функціонування регіонального туристично-інформаційного центру, розробка комплексної схеми розміщення об'єктів туристичної та курортної галузі, а також представлення інвестиційних пропозицій щодо розвитку регіональної інфраструктури на сільських територіях.

Запропоновані напрямки перспективного розвитку туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях спрямовані на формування високорентабельного сектору економіки та слугують значним засобом культурного та інтелектуального збагачення жителів та гостей сільських територій. Дотримуючись міжнародних вимог, туристично-рекреаційний та санаторно-лікувальний комплекс в регіоні задовольнить потреби як вітчизняних, так і іноземних туристів, сприятиме зростанню та доходам від туризму, сприятиме працевлаштуванню, збереже та відповідально використає природні ресурси, історико-культурні спадщини та залучення потенційних інвесторів.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у використанні туристично-рекреаційних комплексі

Аналіз стану охорони праці виконується з метою встановлення відповідності робочих місць, виробничих процесів, техніки і обладнання, нормативно-правовим актам, а також виявлення причин виробничих травм і професійних захворювань у сфері ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій. Для аналізу використовуються знання, набуті під час вивчення курсу “Охорона праці та безпека життєдіяльності”, статистичні дані стосовно охорони праці організацій і підприємств сфери туризму, за матеріалами яких виконується бакалаврська робота. У цьому підрозділі пропонується висвітлити такі питання:

- відповідальність за організацію охорони праці в підприємстві, організації;
- особливості дотримання вимог трудового законодавства під час організації праці і технологічних процесів при різних заходах та різновидах туристичної сфери;
- дотримання вимог щодо проведення інструктажів (вступного, первинного на робочому місці, повторного, цільового, позапланового);
- аналіз стану протипожежних заходів;
- аналіз виробничого травматизму і професійних захворювань за роки, що аналізуються у бакалаврській роботі (з визначення показників травматизму за статистичним методом – перелік джерел інформації у додатках).

Заходи щодо поліпшення стану виробничої санітарії і гігієни праці здійснюються з метою створення безпечних умов праці шляхом: доведення до нормативного рівня показників виробничого середовища за елементами умов праці

(технічні та технологічні рішення); захисту працівників від дії шкідливих виробничих чинників.

До показників ефективності заходів щодо поліпшення виробничої санітарії і гігієни праці належать:

а) зміни стану умов праці: зміна кількості засобів виробництва, приведених у відповідність до вимог стандартів безпеки праці; поліпшення санітарно-гігієнічних показників виробничого середовища; покращання психофізіологічних показників, зменшення фізичних і нервово-психічних навантажень, покращання естетичних показників, раціональне компонування робочих місць і упорядкування робочих приміщень і території тощо;

б) соціальні результати заходів: збільшення кількості робочих місць, що відповідають нормативним вимогам; зниження рівня виробничого травматизму; зменшення кількості випадків професійної захворюваності; зменшення плинності кадрів через незадовільні умови праці; престиж та задоволення працею;

в) економічні результати заходів щодо поліпшення умов праці виражаються у вигляді економії за рахунок зменшення збитків внаслідок аварій, нещасних випадків і професійних захворювань тощо [46].

Розробка пункту передбачає аналіз стану та заходи щодо покращання умов праці і виробничого побуту із врахуванням організаційно-правових, санітарно-гігієнічних вимог під час виконання робіт за темою дипломної роботи.

У пункті потрібно охарактеризувати:

1) назва і розташування підприємства, загальна характеристика виконуваних робіт, наданих послуг і перелік шкідливих виробничих чинників, наявність та причина виробничого травматизму та професійних захворювань при виконанні і наданні туристичних послуг, функціонування служби охорони праці на підприємстві, що надає туристичні послуги, виконання основних завдань і функцій з охорони праці, відповідальність посадових осіб за організацію безпечних

умов праці, проведення навчань, інструктажів та перевірки знань з охорони праці, наявність журналів реєстрації інструктажів, забезпечення засобами індивідуального захисту, тощо.

2) особливості локації підприємства (туристичної організації), виробничих і допоміжних приміщень відповідно до чинних санітарно-гігієнічних вимог;

3) санітарно-гігієнічні умови пропонованих і виконаних робіт в структурних підрозділах підприємства (філіали, відділення) відповідно до завдання на бакалаврську роботу;

4) вплив на штатних працівників підприємства кліматичних умов (температура, вологість, освітлення, запиленість, загазованість, шум, вібрація, різні види опромінення тощо – вказати нормативні документи, норми параметрів);

5) особливості організації роботи і відпочинку персоналу, а також водно-питтєвого режиму та режиму харчування працівників туристичної сфери та користувачів галузі туризму [47].

Доцільно охарактеризувати стан виробничої санітарії і гігієни праці в загальному з рекомендаціями щодо профілактичних заходів запобігання нещасним випадкам та захворюванням на виробництві. Особливу увагу потрібно спрямувати на використання сучасних засобів індивідуального та колективного захисту, рівень кваліфікації персоналу, допуски до роботи. Необхідно передбачити заходи дотримання правил безпеки праці, загальної санітарії і гігієни під час проведення туристичних заходів з підвищеною небезпекою (транспортні роботи, екскурсії по гірських масивах, водних та заболочених об'єктах, лісових масивах, підземних печерах тощо).

Розробка рекомендацій з виробничої санітарії і гігієни праці під час виконання різних видів робіт у туристично-рекреаційних комплексів дає змогу систематизувати знання і запропонувати низку безпечних заходів, дотримання яких

уможливить виконання робіт з врахуванням мінімальної ймовірності виникнення небезпечних умов та ситуацій.

Аналіз стану охорони праці та заходів щодо покращення виробничої санітарії та гігієни праці при використанні туристично-рекреаційних комплексів передбачає оцінку існуючої практики, виявлення потенційних ризиків та впровадження заходів щодо підвищення рівня благополуччя та безпеки працівників. Ось кілька ключових аспектів, які слід враховувати:

Оцінка існуючих умов: Почніть з проведення ретельної оцінки поточного стану охорони праці в туристично-рекреаційних комплексах. Це може включати перегляд політики, процедур і протоколів на робочому місці, пов'язаних із безпекою та здоров'ям. Визначте потенційні небезпеки та ризики, з якими можуть зіткнутися працівники, наприклад фізичні небезпеки (слизькі поверхні, нерівна місцевість), хімічні небезпеки (засоби для чищення, хімікати для басейнів) і біологічні небезпеки (захворювання, що передаються комахами, хвороби харчового походження) [48].

Дотримання нормативних документів: Забезпечити відповідність туристично-рекреаційних комплексів чинним нормам і стандартам з охорони праці. Це включає дотримання законодавства про безпеку та гігієну праці, забезпечення відповідними засобами індивідуального захисту (ЗІЗ), проведення регулярних оцінок ризиків та ведення записів про інциденти та нещасні випадки. Відповідність нормам допомагає встановити базовий рівень безпеки та визначає сфери, які потребують покращення.

Навчання та освіта: впроваджуйте комплексні навчальні програми для працівників, щоб підвищити їхню обізнаність щодо процедур безпеки та професійних ризиків. Це має включати навчання щодо готовності до надзвичайних ситуацій, безпечної експлуатації обладнання, належного поводження з хімікатами та протоколів реагування на нещасні випадки та травми. Заохочуйте культуру

безпеки, заохочуючи відкриту комунікацію, повідомляючи про можливі аварії та проводячи регулярні курси підвищення кваліфікації.

Управління ризиками та запобігання: розробте стратегії управління ризиками, щоб мінімізувати небезпеки на робочому місці та запобігти нещасним випадкам. Це може включати впровадження інженерних засобів контролю, таких як встановлення захисних бар'єрів, покращення освітлення та підтримка належних систем вентиляції. Крім того, створіть протоколи для регулярного технічного обслуговування обладнання, інспекцій і регулярних перевірок безпеки. Заохочуйте співробітників брати активну участь у виявленні потенційних небезпек і повідомляти про них.

Ергономіка та фізичне благополуччя: Звертайте увагу на ергономіку та фізичне благополуччя співробітників. Забезпечте ергономічні робочі місця, забезпечте належну техніку підйому та заохочуйте регулярні перерви, щоб запобігти захворюванням опорно-рухового апарату. Сприяти здоровому робочому середовищу, вирішуючи проблеми, пов'язані з рівнем шуму, якістю повітря та контролем температури [49].

Нагляд за гігієною праці: Впровадити систему моніторингу та оцінки здоров'я працівників, які зазнають певних професійних ризиків. Це може включати регулярні медичні огляди, перевірки на професійні захворювання та надання доступу до медичних послуг. Заохочуйте працівників негайно повідомляти про будь-які проблеми зі здоров'ям, пов'язані з роботою.

Звітування про інциденти та розслідування: створіть надійну систему звітування про інциденти та розслідування для виявлення причин нещасних випадків, аварій і травм. Заохочуйте співробітників повідомляти про інциденти, не боячись помсти, і проводити ретельні розслідування для виявлення основних причин. Впровадьте коригувальні дії, щоб запобігти подібним інцидентам у майбутньому.

Постійне вдосконалення та зворотний зв'язок: розвивайте культуру постійного вдосконалення, отримуючи відгуки від співробітників щодо питань безпеки та пропозицій щодо покращення. Проводити періодичні перевірки техніки безпеки, оцінювати ефективність впроваджених заходів і вносити необхідні корективи для забезпечення постійного підвищення рівня охорони праці та гігієни праці.

Аналізуючи стан охорони праці та впроваджуючи заходи щодо покращення виробничої санітарії та гігієни праці, туристично-рекреаційні комплекси можуть створити безпечні та здорові умови праці для своїх працівників. Це не тільки забезпечує дотримання правил, але й підвищує продуктивність, зменшує кількість прогулів і сприяє задоволенню працівників. Зрештою, пріоритетність охорони праці сприяє загальному успіху та стійкості комплексів.

4.2. Пожежна безпека

Характеризується система протипожежного захисту у туристично-рекреаційних комплексах, як сукупність організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на запобігання дії на людей небезпечних чинників пожежі і обмеження збитків. Наголошується на небезпечних чинниках пожежі, дія яких призводить до травми, отруєння або загибелі людини, а також до матеріальних збитків. Можливість виникнення пожежі на виробництві (в побуті) оцінюється ймовірністю, яка залежить від можливості виникнення умов, необхідних для виникнення загоряння.

В загальному подається характеристика категорій приміщень за вибухо- і пожежною небезпекою, наявність первинних засобів гасіння пожеж, протипожежної сигналізації і водопостачання, категорія приміщень за Правилами улаштування електроустановок, організаційні заходи запобігання ураженню електричним струмом тощо.

Також наводиться характеристика пожежної небезпеки на територіях (акваторіях), де здійснюється надання туристичних послуг і сервісів, та розробляються запобіжно-профілактичні заходи для унеможливлення виникнення пожеж при вказаних роботах [50].

Розробляються рекомендації пожежної профілактики, як комплексу організаційних і технічних заходів, спрямованих на гарантування безпеки людей, запобігання пожежі, обмеження її поширення, а також створення умов для успішного гасіння пожежі. Організаційні і технічні заходи запобігання виникненню пожежі повинні розроблятися відповідно до вимог правил пожежної безпеки.

Пожежна безпека має першочергове значення в туристично-рекреаційних комплексах для забезпечення безпеки відвідувачів, співробітників і самих об'єктів. Ось кілька основних заходів та міркувань пожежної безпеки при використанні туристично-рекреаційних комплексів:

Адекватні системи виявлення пожежі та сигналізації: установіть та обслуговуйте надійні системи виявлення пожежі, такі як детектори диму, датчики тепла та пожежна сигналізація, по всьому комплексу. Ці системи слід регулярно перевіряти та перевіряти, щоб забезпечити належне функціонування. Впровадити ефективну систему сигналізації, яка може швидко сповістити мешканців у разі пожежі [51].

Системи пожежогасіння: залежно від розміру та планування комплексу, розгляньте можливість встановлення автоматичних систем пожежогасіння, таких як спринклерні або газові системи гасіння. Ці системи можуть допомогти контролювати або гасити пожежі на ранній стадії, зменшуючи потенційні збитки та захищаючи життя.

Чіткі шляхи евакуації та вказівники: переконайтеся, що на території комплексу є чіткі маршрути евакуації та видні вказівники, які вказують на пожежні виходи, місця збору та процедури екстреної евакуації. Проводьте регулярні

тренування та тренінги, щоб ознайомити працівників з протоколами евакуації та ознайомити відвідувачів з найближчими виходами та процедурами евакуації.

Відповідні вогнегасники та пожежні гідранти: розмістіть легкодоступні вогнегасники у відповідних місцях по всьому комплексу, особливо в зонах високого ризику, таких як кухні, підсобні приміщення та складські приміщення. Крім того, переконайтеся, що пожежні гідранти розташовані у стратегічному місці та легкодоступні для аварійних служб.

Технічне обслуговування електричних систем: регулярно перевіряйте та обслуговуйте електричні системи в межах комплексу, щоб запобігти електричним несправностям і зменшити ризик пожежі, спричиненої електричними несправностями. Це включає перевірку проводки, розеток, автоматичних вимикачів та електричного обладнання на наявність будь-яких ознак пошкодження чи зносу. Заохочуйте працівників негайно повідомляти про будь-які проблеми з електрикою.

Навчання та освіта з питань пожежної безпеки: Проведіть комплексне навчання з пожежної безпеки для всіх працівників, включаючи інструктаж щодо запобігання пожежі, процедур евакуації, правильного використання вогнегасників та поінформованості про потенційну небезпеку пожежі. Переконайтеся, що працівники ознайомлені з розташуванням і роботою обладнання пожежної безпеки.

Зберігання та поводження з небезпечними матеріалами: якщо комплекс обробляє або зберігає небезпечні матеріали, застосуйте відповідні методи зберігання, щоб мінімізувати ризик пожежі. Зберігайте легкозаймисті речовини у спеціально відведених місцях з належною вентиляцією, вогнестійкими контейнерами та чітким маркуванням. Навчіть працівників безпечному поводженню та зберіганню небезпечних матеріалів.

Регулярні перевірки та технічне обслуговування: Проводьте планові перевірки систем пожежної безпеки, включаючи пожежну сигналізацію, спринклери, аварійне освітлення та протипожежні двері. Заплануйте регулярне

технічне обслуговування та тестування цих систем, щоб переконатися, що вони знаходяться в оптимальному робочому стані. Негайно вирішуйте будь-які виявлені проблеми [52].

Знаки та інструкції з протипожежної безпеки: встановіть чіткі та видимі знаки протипожежної безпеки по всьому комплексу, включно з інструкціями щодо правильного використання обладнання для пожежної безпеки та контактними телефонами для екстрених випадків. Ці знаки мають бути легко зрозумілими та добре видимими як для працівників, так і для відвідувачів.

Співпраця з місцевими пожежними службами: Встановіть позитивні робочі відносини з місцевими пожежними службами. Поділіться відповідною інформацією про комплекс, включаючи плани території, контактні дані для надзвичайних ситуацій і будь-які конкретні заходи пожежної безпеки. Регулярно спілкуйтеся з пожежною службою, щоб переконатися, що вони знайомі з плануванням та унікальними особливостями комплексу.

Пожежна безпека - це постійний процес, який потребує постійної уваги, навчання та обслуговування. Впроваджуючи ці заходи, туристично-рекреаційні комплекси можуть значно знизити ризик виникнення пожеж, захистити життя та майно, забезпечити безпечне середовище для відвідувачів і працівників.

4.3. Інструкція з охорони праці

Відповідно до завдання у цьому пункті розробляють інструкцію з охорони праці або пожежної безпеки відповідно до вивчених на практичних заняттях з «Основ охорони праці» методик.

Інструкція повинна містити такі розділи: загальні положення; вимоги безпеки перед початком роботи; вимоги безпеки під час виконання роботи; вимоги безпеки після закінчення роботи; вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.

Розділ «Загальні положення» повинен містити:

- відомості про сферу застосування інструкції;

- загальні відомості про об'єкт розробки: визначення робочого місця працівника даної професії (виду робіт) в залежності від тривалості його перебування на ньому протягом робочої зміни (постійне чи непостійне); коротка характеристика технологічного процесу та обладнання, що застосовується на цьому робочому місці;

- умови і порядок допуску працівників до самостійної роботи за професією або до виконання відповідного виду робіт (вимоги щодо віку, стажу роботи, статі, стану здоров'я, проходження медоглядів, професійної освіти та спеціального навчання з питань охорони праці, інструктажів, перевірки знань тощо);

- вимоги правил внутрішнього трудового розпорядку, що стосуються питань охорони праці для даного виду робіт або професії, а також відомості про специфічні особливості організації праці і технологічних процесів та про коло трудових обов'язків працівників даної професії (що виконують даний вид робіт);

- характеристику основних небезпечних та шкідливих виробничих факторів для даної професії (виду робіт), особливості їх впливу на працівника;

- перелік видів спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, що належать до видачі працівникам даної професії (виду робіт) згідно з чинними нормами, із зазначенням стандартів або технічних умов на них;

- вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник під час виконання роботи [50].

Розділ «Вимоги безпеки перед початком роботи» повинен містити:

- порядок приймання зміни у випадку безперервної роботи, в тому числі при порушенні режиму роботи виробничого обладнання або технологічного процесу;

- порядок підготовки робочого місця, засобів індивідуального захисту;

- порядок перевірки справності обладнання, інструменту, захисних пристроїв небезпечних зон машин і механізмів;

-порядок повідомлення роботодавця про виявлені несправності обладнання, пристроїв, пристосувань, інструменту, засобів захисту тощо.

Розділ «Вимоги безпеки під час роботи» повинен містити:

-відомості щодо безпечної організації праці, про прийоми та методи безпечного виконання робіт, правила використання технологічного обладнання, пристроїв та інструментів, а також застереження про можливі небезпечні, неправильні методи та прийоми праці, які заборонено застосовувати;

-вказівки щодо порядку утримання робочого місця в безпечному стані;

-можливі види небезпечних відхилень від нормального режиму роботи обладнання та технологічного регламенту і способи їх усунення;

-вимоги щодо використання засобів індивідуального та колективного захисту від шкідливих і небезпечних виробничих факторів;

-умови, за яких надання робіт і послуг повинно бути зупинено (технічні, метеорологічні, санітарно-гігієнічні та соціально-політичні умови тощо);

-вимоги щодо забезпечення пожежо- та вибухобезпеки; порядок повідомлення роботодавця про нещасні випадки чи раптові захворювання, факти порушення технологічного процесу, виявлені несправності обладнання, устаткування, пристроїв, інструменту, засобів захисту та про інші небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що загрожують життю і здоров'ю працівників.

Розділ «Вимоги безпеки після закінчення роботи» повинен містити:

-порядок безпечного вимикання, зупинення, розбирання, очищення і змащення обладнання, пристроїв, машин, механізмів та апаратури;

-порядок здавання робочого місця;

-вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник після закінчення роботи;

-порядок повідомлення роботодавця про всі недоліки, що виявились у процесі роботи.

Розділ «Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях» повинен містити:

- відомості про ознаки можливих аварійних ситуацій, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо);

- відомості про засоби та дії, спрямовані на запобігання можливим аваріям;

- порядок дій, особисті обов'язки та правила поведінки працівника при виникненні аварії згідно з планом її ліквідації;

- порядок повідомлення роботодавця про аварії та ситуації, що можуть до них призвести;

- відомості про порядок застосування засобів протиаварійного захисту та сигналізації.

При викладенні тексту інструкції необхідно керуватися такими правилами:

- текст інструкції повинен бути стислим, зрозумілим і не допускати різних тлумачень;

- інструкція не повинна містити посилань на нормативні акти, вимоги яких враховуються при її розробці. За необхідності ці вимоги відтворюються дослівно;

- треба вживати терміни і визначення, прийняті в Законі України «Про охорону праці», ДСТУ 2293-93 ССБП «Охорона праці. Терміни та визначення», ДК 003-95 «Державний класифікатор України. Класифікатор професій» та в інших нормативних актах; у тексті інструкції не допускається застосування невластивих для нормативних актів зворотів розмовної мови, довільних словосполучень, скорочення слів, використання різних термінів для одного поняття, а також іноземних слів чи термінів за наявності рівнозначних слів чи термінів в українській мові; допускається застосування лише загальноприйнятих скорочень і аббревіатур, а також заміна застосованих у даній інструкції словосполучень скороченням або аббревіатурою за умови повного відтворення цього словосполучення при першому згадуванні в тексті із зазначенням у дужках відповідного скорочення чи аббревіатури; у тексті інструкції слід уникати викладу

вимог у формі заборони, а при необхідності слід давати пояснення, чим викликана заборона; не повинні застосовуватися слова «категорично», «особливо», «обов'язково», «суворо» та ін., оскільки всі вимоги інструкції є однаково обов'язковими; для наочності окремі вимоги інструкції можуть бути ілюстровані малюнками.

Провести оцінку ризиків: Визначити потенційні небезпеки та ризики, характерні для туристично-рекреаційного комплексу. Проводьте регулярні оцінки ризиків, щоб оцінити умови на робочому місці, завдання та види діяльності, які можуть становити ризик для безпеки працівників. Задokumentуйте результати оцінки ризиків і запровадьте відповідні заходи для зменшення виявлених ризиків.

Забезпечити відповідне навчання: Пропонувати регулярні заняття з охорони праці та техніки безпеки для всіх працівників. Переконайтеся, що співробітники навчені діяти у надзвичайних ситуаціях, правильному використанню засобів безпеки, поводженню з небезпечними матеріалами та будь-яким конкретним протоколам безпеки, що стосуються їхніх ролей. Зберігайте записи про навчання, щоб забезпечити відповідність і відстежувати рівень кваліфікації співробітників.

Використовуйте засоби індивідуального захисту (ЗІЗ): визначте засоби індивідуального захисту, необхідні для виконання конкретних завдань, і переконайтеся, що працівники мають доступ до необхідного захисного обладнання та належним чином його використовують. Це може включати такі предмети, як шоломи, захисні окуляри, рукавички, захисний одяг і взуття. Регулярно перевіряйте та обслуговуйте ЗІЗ, щоб переконатися в їх ефективності.

Ця інструкція містить загальні основи охорони праці в туристсько-рекреаційних комплексах. Важливо адаптувати та адаптувати ці інструкції до конкретних потреб і характеристик кожного комплексу, враховуючи місцеві правила та галузеві стандарти. Регулярне спілкування, навчання та проактивний підхід до безпеки є важливими для підтримки безпечного робочого середовища.

ВИСНОВКИ

Дослідження ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій свідчать про значний потенціал цього напрямку розвитку. Використання сільських територій для туризму та рекреації має кілька переваг, включаючи природні красоти, екологічну чистоту, збереження культурної спадщини та підвищення економічного розвитку сільських регіонів.

Дослідження показують, що ключовими факторами успіху є належне планування та управління, збереження природних та культурних цінностей, стале використання ресурсів та врахування потреб місцевої спільноти. Ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів може сприяти розвитку економіки, збереженню природних ресурсів, боротьбі з дезертифікацією та підвищенню якості життя місцевого населення.

Результати дослідження надають рекомендації для поліпшення ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій. Це може включати розвиток інфраструктури, підтримку місцевих підприємств, залучення та навчання місцевого населення, розробку маркетингових стратегій та співпрацю між різними зацікавленими сторонами.

Більш розширено, ефективно використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях має потенціал перетворити сільські регіони в привабливі туристичні пункти, привести до збільшення доходів та покращення життя місцевих громад. Проте, для досягнення цих цілей необхідно враховувати кілька ключових аспектів.

По-перше, важливо розвивати інфраструктуру, що включає як туристичні об'єкти, так і зв'язку та транспортні засоби. Забезпечення зручного доступу до сільських територій сприятиме притоку туристів та розвитку туристичного попиту. Крім того, створення комфортних туристичних об'єктів та послуг, таких як готелі,

ресторани, розважальні центри тощо, є важливим для привабливості сільських регіонів.

По-друге, збереження природних та культурних цінностей є надзвичайно важливим аспектом ефективного використання туристично-рекреаційних комплексів. Сільські території часто мають унікальні природні ландшафти, біорізноманіття та культурні пам'ятки. Збереження цих цінностей та врахування їх у плануванні туристичних діяльностей сприятиме сталому розвитку, запобіганню негативного впливу на природу та збереженню ідентичності сільських громад.

По-третє, важливим аспектом ефективного використання туристично-рекреаційних комплексів є активна участь місцевої спільноти. Залучення місцевих жителів до розвитку туризму та рекреації дозволяє їм отримувати економічні користі, стимулює розвиток підприємництва та сприяє збереженню та передачі культурних традицій. Місцеві жителі можуть бути важливими сторонами у вирішенні питань управління, прийняття рішень та розвитку туристичного потенціалу.

Враховуючи ці аспекти, ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях може мати значний вплив на розвиток сільських регіонів, залучення інвестицій, створення нових робочих місць та підвищення якості життя місцевого населення. При цьому необхідно забезпечувати баланс між економічними, соціокультурними та екологічними аспектами, щоб забезпечити сталість та тривалість розвитку туристичного сектора на сільських територіях.

Ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів може сприяти збереженню та відновленню інфраструктури сільських регіонів. Залучення інвестицій у розвиток туристичних об'єктів, доріг, комунікаційних мереж та інших інфраструктурних систем може покращити якість життя місцевих жителів. Відновлення старих будівель, пам'яток архітектури та історичних об'єктів також

сприяє збереженню культурної спадщини та збагачує туристичну привабливість сільських територій.

Загалом, ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій впливає на різні аспекти життя і розвитку місцевих громад. Воно сприяє економічному зростанню, збереженню природних та культурних цінностей, залученню інвестицій і покращенню якості життя місцевих жителів. Проте, успішне впровадження туристичного потенціалу на сільських територіях вимагає врахування особливостей, встановлення сталого балансу між розвитком туризму та збереженням природного та соціокультурного середовища, а також активного залучення місцевих громад до управління та прийняття рішень. Тільки так можна забезпечити тривале та ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів для розвитку сільських територій.

Проте, для досягнення успіху необхідно уважно планувати розвиток, забезпечувати сталість та баланс між економічними, соціокультурними та екологічними аспектами. Важливо враховувати думку та потреби місцевих жителів, залучати їх до управління та прийняття рішень. Тільки таким чином можна забезпечити тривалу й стійку ефективність використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій і сприяти сталому розвитку сільських громад.

Ефективне використання туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях має значний потенціал для розвитку і зміцнення сільських громад. Це може сприяти економічному зростанню, збереженню природних та культурних цінностей, залученню інвестицій, створенню нових робочих місць та покращенню якості життя місцевих жителів. Лише за умови цих факторів можна забезпечити тривалий і стійкий розвиток туристично-рекреаційних комплексів на сільських територіях і сприяти сталому розвитку сільських регіонів в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакурова Г.В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. 2012. Вип. 183. В 3 т. Т. 3. С. 617-622.
2. Банько В.Г. Охорона праці в туристському комплексі: навч. посіб. Київ: КНТ, 2015. – 232 с.
3. Барановський М.Н. Туризм як форма активізації розвитку сільських депресивних територій. Вісник Львів. УН– ТУ. Серія міжнародні відносини. 2014. Вип. 24. С. 13-21.
4. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. Київ : Київський ун-тет, 2001. – 395 с.
5. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2009. 489 с
6. Бобираєва О.В. Рекреація в системі розширеного суспільного відтворення. Вісник Київського Національного університету ім. Т.Г.Шевченка. 2012. Випуск 55. С. 100-108.
7. Будзей О.Ю. Історичні місця України. Львів: Світ, 2005. 272 с.
8. Бутко М.П. Генезис економічної теорії та методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіону. Економіка і держава. Міжнародний науково-практичний журнал. 2014. № 5. С. 33-38.
9. Гудзь П.Л. Економічна ефективність використання природних рекреаційних ресурсів. Регіональна економіка. 2015. № 4. С. 20-24.
10. Довбенко О.Л. Спеціальні економічні зони туристично- рекреаційного типу: порівняльна характеристика. Вісник ТНЕУ. 2017. № 2. С. 135-142.
11. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети. Київ: Наукова думка, 2006. 512 с.

12. Дудкіна О.П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон (методичні та організаційно-економічні основи. Львів: 2014. 19 с.
13. Дядечко А.П. Економіка туристичного бізнесу: навч. Посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.
14. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. 2014. № 1(47). С.171-175.
15. Кушнір Н.Б. Поняття рекреаційно-туристичних ресурсів та особливості їх охорони і раціонального використання. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2014. Вип. 4 (48). С.217-223.
16. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.
17. Магійович Р.І. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в Західному регіоні. Науковий вісник НЛТУУ. 2008. Вип. 18.7. С.164-169.
18. Мальська М.П. Основи туристичного бізнесу: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
19. Масляк П.О. Рекреаційна географія: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 343 с.
20. Матвійчук Л.Ю. Особливості типології туристичних ресурсів, як основа їх раціонального використання. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum3.pdf.
21. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс. Львів: ІРД НАНУ, 2017. – 259 с.
22. Мігущенко Ю.В. Локальні туристично-рекреаційні комплекси як альтернативна модель активізації інвестиційної діяльності у туристичній галузі. Стратегічні пріоритети. 2015. № 3(8). С. 163-169.
23. Молнар О.С. Функції та структура туристично-рекреаційного комплексу регіону. Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка: Збірник наукових праць. 2008. Вип. 26. С. 30-36.

24. Смаль І.В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 80 с.
25. Стецько Н.К. Туристична термінологія в контексті світового досвіду та українського законодавства. Наук. зап. ТНПУ. Сер. Географія. 2017. С. 120-125.
26. Стеченко Д.М. Наукові орієнтири диверсифікації сфери рекреаційно-туристичних послуг у регіоні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. 2(10). С. 80-83.
27. Ващенко Н. П. Рекреаційні комплекси світу : практикум. Київ : КНТЕУ, 2007. 120 с.
28. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг: навч. посіб. Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2013. 202 с.
29. Мальська М. П. Бордун О. Ю. Організація та планування діяльності туристичних підприємств: теорія та практика : навч. посіб. К. : Центр навч. л-ри, 2012. 248 с.
30. Мальська М. П. Паньків Н. М., Ховалко А. Б. Світовий досвід розвитку туризму: підручник. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 244 с.
31. Полчанінова І. Л. Рекреаційні комплекси світу : навч. Посібник. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 107 с.
32. Словник-довідник: туризм і природно-рекреаційний потенціал. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 108 с.
33. Андрєєва Н. Сучасна організація аграрного туризму в Україні як перспективний напрямок розвитку сільських територій. Економіст. 2011. №7 (297). С. 25–28.
34. Безуглий І.В. Імперативи розробки стратегії еколого–економічного розвитку рекреаційно–туристичних систем. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 3 (27). С. 84– 90.

35. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. 72 с.

36. Концептуальні засади соціально–екологічного розвитку сільських територій / [Бородіна О. М., Заяць Т. А., Куценко В. І. та ін.]; за наук. ред. Я. В. Остафійчука; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 48 с.

37. Липчук В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку: [монографія] / В. Липчук, Н. Липчук. Л.: СПОЛОМ, 2008. 160 с.

38. Липчук В. В., Дидів І. Б. Значення агротуристичного підприємництва у розвитку сільських територій в Україні. Вісник Львівської комерційної академії: серія економічна. 2013. Вип. 43. С. 96-100.

39. Литвин І. Проблеми та перспективи розвитку сільського зеленого туризму в регіоні / І.В. Литвин, М.О. Нек // Регіональна економіка. – 2013. – № 2 (68). – С. 81–88.

40. Мармуль Л. Організація та розвиток аграрного туризму в регіоні: монографія. Херсон : Айлант, 2008. – 168 с.

41. Національна парадигма сталого розвитку України / за ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., заслужений діяч науки і техніки України Б.Є. Патона. – вид. 2-ге переробл. і доповн. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 72 с.

42. Дидів І. Б. Динаміка розвитку сільського туризму та агротуризму на ринку туристичних послуг. Вісник Львівського національного університету

природокористування: економіка АПК. 2022. № 29. С. 110-116. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2022.29.110>

43. Осадча Т. Сільський зелений туризм в Україні: окремі аспекти організації, обліку і контролю: монографія. Херсон: Олді-плюс, 2009. 290 с.

44. Хвесик М.А., Бистряков І.К., Левковська Л.В., Пилипів В.В. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього: монографія. Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 465 с.

45. Ступень М.Г. Територіальна привабливість природно–рекреаційних ресурсів Житомирщини. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 17. Част. 4. С. 94–97.

46. Гогіташвілі Г.Г. Системи управління охороною праці. Навчальний посібник. Львів: Афіша, 2002. 320 с.

47. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

48. Зацарний В. В. Охорона праці : навч. посіб. для дистанц. навчання: відкр. міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". К. : Ун-т "Україна", 2006. 303 с.

49. Гогіташвілі Г. Г., Лапін В. М. Основи охорони праці : навч. посібник. 4-те вид., виправл. і доповн. Київ: Знання, 2008. 302 с.

50. Пістун І. П., Березовецький А. П., Тимочко В.О., Городецький І. М. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія): навч. посібн. Львів: Тріада плюс, 2017. Ч. I. 620 с.

51. Пістун І. П., Тимочко В.О., Городецький І. М., Березовецький А. П. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія): навчальний посібник. Львів: Тріада плюс, 2015. Ч. II. 224 с.

52. Тимочко В.О., Березовецький А.П. та ін., Безпека життєдіяльності та охорона праці. Практикум. Навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2022. 376с.